

سنجش انتقادی نحوه مواجهه مترجمان با تضمین‌های نحوی در قرآن (مطالعه موردی: ترجمه‌های عبری)

رویا عرب علیدوستی^{۱*}، جلیل پروین^۲، سهیل کثیری نژاد^۳

۱- دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه قرآن و حدیث شهر ری، تهران، ایران

۲- استادیار گروه معارف دانشگاه قرآن و حدیث شهر ری، تهران، ایران

۳- کارشناس ارشد علوم سیاسی، دانشگاه آزاد واحد مرکز، تهران، ایران

دریافت: ۹۸/۴/۲۴

پذیرش: ۹۸/۶/۲۰

چکیده

یکی از مهم‌ترین چالش‌ها در روند ترجمه قرآن کریم به زبان‌های دیگر، رعایت اسالیب نحوی مختلف و انتقال صحیح آن به زبان مقصد است. تضمین، یکی از همین اسالیب نحوی است. پیاده کردن این اسلوب در آیات قرآنی همواره با اختلاف نظر بین علمای نحو، مفسران و مترجمان همراه بوده است. نوشتار حاضر با روش توصیفی-تحلیلی به نقد نحوه مواجهه مترجمان زبان عبری با اسلوب تضمین در قرآن کریم پرداخته است. ترجمه صحیح تضمین، از این حیث اهمیت دارد که انتخاب واژه مضمن، گاهی بر حوزه استخراج و تبیین حکم فقهی، عقاید و لطافت در تبیین واژگان آیات کریمه، تأثیرگذار است. ترجمه‌های عبری قرآن کریم عمدتاً فاقد توجه کافی به اسلوب تضمین هستند. اگرچه در مجموع، مسلمانان در این ترجمه‌ها موفق‌تر بوده‌اند؛ اما مانند مترجمان غیرمسلمان، با بی‌توجهی به ترجمه صحیح این اسلوب، گاهی بیانی خلاف مبانی شریعت و احکام اسلامی داشته‌اند. از علل اشتباهات ترجمه‌های عبری در مورد تضمین، ناتوانی مترجم در انتقال صحیح این اسلوب و بی‌اطلاعی از فرهنگ مردم زمان نزول است.

واژگان کلیدی: تضمین نحوی، ترجمه قرآن کریم، زبان عبری

۱- مقدمه

ترجمه کتاب آسمانی دین اسلام که دعوتی جهانی است، ضرورتی انکارناپذیر است. یکی از چالش‌ها در روند ترجمه قرآن کریم به زبان‌های دیگر، رعایت أسالیب نحوی دستور زبان عربی و انتقال صحیح آن به زبان مقصد است. زمانی که اسلوب نحو عربی نادیده گرفته شود و یا زبان مقصد فاقد قاعده مشابه باشد، ترجمه آیات کریمه دشوار خواهد بود. از علل اختلاف در احکام فرعی فقهی و بعضی توجیه‌ها در تبیین آیات کریمه، نحوه بکارگیری أسالیب نحوی است که زمخشری نیز به آن اشاره دارد: «ویرون الکلام فی معظم أبواب أصول الفقه ومسائلها مبنیاً علی علم الإعراب، والتفاسیر مشحوناً بالزوايات عن سیبویه والأخفش والکسائیّ والفراء وغيرهم من التحوّیین البصریین والکوفیین، والاستظهار فی مآخذ النصوص بأقوالهم، والتشّبت بأهداب تأویلهم...» (عوض، سامی و مطره‌جی، ۲۰۰۷). چه بسا شخص آیه‌ای را بخواند و به سبب جهل در قواعد نحوی به گونه‌ای در آن بماند که هلاک گردد (سیوطی، ۱۳۸۲، ج ۲: ۵۷۰).

۱-۱- بیان مسئله

تضمین، یکی از أسالیب نحوی است که در تفسیر و ترجمه آیات کریمه به زبان عربی و غیر آن، در همه موارد رعایت نشده و در تعیین آیات حاوی تضمین بین علما اتفاق نظر وجود ندارد. ترجمه صحیح تضمین از این حیث اهمیت دارد که انتخاب واژه مضمن، گاهی بر حوزه استخراج و تبیین احکام فقهی، عقاید و لطافت در تبیین واژگان آیات کریمه تأثیر گذار است. بی‌توجهی به این مهم همواره موجب بروز اشتباهاتی در ترجمه و تبیین مفاهیم قرآنی گردیده است.

مترجمان غیرمسلمان قرآن کریم به زبان عبری، با انگیزه‌های مختلفی به این مهم مبادرت ورزیده‌اند؛ اما مسئله پژوهش حاضر برای پرداختن به تضمین در ترجمه‌های عبری منتخب، بررسی نحوه مواجهه آنان با اسلوب تضمین از نظر نحوی و تأثیر آن بر مفهوم آیات است.

۱-۲- پیشینه پژوهش

کتاب‌های مغنی‌اللیب، مختصر‌المعانی، اسالیب‌المعانی فی القرآن، النحو‌الوافی، موسوعة‌النحو، به اسلوب تضمین اشاره دارند. از پیشینیان، ابن‌جنی، اولین کسی است که به اسلوب تضمین اشاره کرده است (حاجی‌خانی و پاشائی، ۱۳۹۴). درباره تضمین، مقالات متعددی نیز، به رشته تحریر درآمده است، مانند:

۱- «نگاهی به مسأله تضمین در زبان عربی» از احمد پاشا زانوس

۲- «تضمین بیانی و اغراض بلاغی آن در قرآن» از علیرضا باقر

۳- «تضمین و نقش آن در ترجمه قرآن کریم» نوشته شفیق‌آملی با معرفی تضمین و ذکر شاهد مثال‌هایی از کار مترجمان در آیات منتخب

۴- نقدی از استاد ولی، بر مقاله «تضمین و نقش آن در ترجمه قرآن کریم»

نقد‌های وارد از سوی استاد ولی، بر مقاله شفیق‌آملی در تبیین مفهوم تضمین مفید است (استاد ولی، ۱۳۷۴).

۵- «روش‌شناسی ترجمه تضمین نحوی در برخی ترجمه‌های معاصر»، مقاله‌ای از علی حاجی‌خانی و توحید پاشایی، با بررسی تضمین در ۵ ترجمه رایج از قرآن کریم (الهی قمشه‌ای، آیتی، معزی، فولادوند، صفارزاده)

این مقاله نتایجی چون جایز بودن استعمال لفظ در بیش از یک معنا و هم‌زمانی وجود دو معنا برای یک لفظ در تضمین و حقیقت بودن آن را در بر دارد (حاجی‌خانی و پاشائی، ۱۳۹۴).

۶- «نقش تضمین در ترجمه و تفسیر قرآن کریم» از سهیلا دوست بامری که مدعی است، ترجمه‌ها و تفاسیر موجود، موضوع تضمین و نقش آن را در کار خود لحاظ نکرده و برداشت نادرستی در تبیین آیات ارائه داده‌اند (دوست بامری و خاکپور، ۱۳۹۳).

۷- «کارکرد تضمین افعال در تفسیر آیات قرآن کریم با تأکید بر آراء ابن‌عاشور» از زاهدی‌فر

با بررسی تضمین در افعال در آیات کریمه و تفاسیر مختلف از مفسران شیعه و سنی در آیات منتخب، به این نتیجه رسیده است که مفسران به یک اندازه به اسلوب تضمین توجه نکرده‌اند و در میان متأخرین، ابن عاشور، صاحب تفسیر التحریر والتنویر به طور قابل ملاحظه‌ای از این اسلوب استفاده نموده و سطح ادبی- بلاغی تفسیر خویش را بالا برده است (زاهدی‌فر و موسوی شجری، ۱۳۹۵).

۸- «تضمین نحوی و اقسام آن در قرآن»، با نگارش محمد هادی زبرجد و بتول علوی

۹- «تضمین و مصادیق آن در سوره یاسین»، از محمد فقهی

مقالاتی مانند: «التضمین أو نیابة حرف مکان آخر» از عمر لطیفی، «التضمین» از صلاح الدین الزعبلاوی، «التضمین فی القرآن الکریم قراءة جدیدة و دراسة تطبیقیة»، با نگارش عبدالجبار فتحی زیدان، «ظاهرة التضمین فی القرآن» از خلیل پروینی و جمیل جعفری و... نیز در مورد تضمین، به زبان عربی به نگارش درآمده‌اند.

پایان‌نامه‌هایی چون «تضمین نحوی در قرآن کریم و تأثیر آن بر ترجمه»، کاری از فاطمه عبدی، «تضمین بیانی در قرآن کریم» از حمیدرضا مستفید و طاهره کهندانی و «تضمین نحوی در قرآن کریم و بازتاب آن در ترجمه‌های رایج» از رویا عرب‌علیدوستی نیز، در این عرصه نگارش یافته‌اند. این پایان‌نامه‌ها ترجمه و تفسیر آیاتی از قرآن کریم که حاوی اسلوب تضمین هستند را مورد بررسی قرار داده و سپس به تفاوت نتیجه کار مفسران و مترجمان و ارزیابی نتایج کار آن‌ها پرداخته‌اند.

تنها مقاله موجود با عنوان «ترجمه عبری قرآن کریم (اهداف سیاسی و دینی)» از احمد الشحات هیکل، به بررسی اهداف مترجمان غیرمسلمان در این عرصه پرداخته که به حوزه تحقیق حاضر مرتبط نیست. این تحقیق، اولین گام برای پرداختن به مسئله تضمین در ترجمه‌های عبری قرآن کریم است.

۱-۳- سوالات تحقیق

سوالات مطرح در این تحقیق عبارتند از:

در ترجمه‌های قرآن کریم به زبان عبری، مترجمان یهود (رکندورف، روبین، ریولین) و مسلمان (نمر، عدوی، گروه هندی) تا چه اندازه به اسلوب تضمین نحوی پای‌بند بوده‌اند تا ترجمه دچار نارسایی و نقص نگردد؟ همچنین این پژوهش در صدد پاسخ‌یابی این سوال فرعی نیز بوده است که نحوه مواجهه مترجمان مسلمان (نمر، عدوی، گروه هندی) با ترجمه تضمین نحوی در آیات مرتبط با احکام و عقاید چگونه است؟

۲- ترجمه قرآن کریم به زبان عبری

در سال ۱۵۴۷ میلادی، قدیمی‌ترین تلاش برای ترجمه قرآن کریم به زبان عبری، از ترجمه ایتالیایی آن توسط یعقوب یسرائیل هالوی، خاخام یهودی، صورت گرفت. این ترجمه به چاپ نرسید و به صورت نسخه خطی در موزه لندن موجود است. سال ۱۸۵۷ میلادی، در آلمان، هرمان رکندورف ترجمه‌ای از متن عربی قرآن کریم انجام داد. سال ۱۹۴۶ میلادی، یوئیل ریولین، قرآن را ترجمه کرد. سال ۱۹۷۱ میلادی، آهارون بن شیمش، ترجمه دیگری از روی نسخه عربی قرآن کریم به عبری ارائه داد. در این ترجمه آزاد، تقریباً هر پنج آیه با هم ترجمه شده است. سال ۲۰۰۵ میلادی، اوری روبین، ترجمه خود را از این کتاب مقدس به چاپ رساند. مسلمانان نیز چهار ترجمه از قرآن کریم به عبری منتشر کرده‌اند:

۱- احمد حماد، از دانشگاه عین شمس مصر با همکاری گروهی از متخصصان زبان عبری (۲۰۰۴)

۲- صبحی عدوی (فلسطینی) (۲۰۱۵)

۳- نمر در مرکز ترجمه قرآن کریم ملک فهد در مدینه (۲۰۱۹)

۴- گروهی از مترجمان (هند) (۲۰۱۹)

هشت ترجمه عبری از قرآن کریم به چاپ رسیده است که شش ترجمه در دسترس از میان آن‌ها، عبارتند از: ترجمه عبری قرآن کریم توسط نمر، روبین، رکندورف، ریولین، گروهی از مترجمین و صبحی علی عدوی.

ترجمه نمر: این ترجمه در مجمع الملک فهد لطباعة المصحف الشریف، توسط اسعد نمر، در مدینه انجام شده و دارای ۷۰۹ صفحه به صورت رنگی است. مترجم مقدمه‌ای در ۱۱ صفحه به آن افزوده است. صفحه ۶۹۵، جدولی را نمایش می‌دهد که شامل حروف عربی با معادل عبری آن است. صفحه ۶۹۶، حاوی اسامی پیامبران به دو زبان عربی و عبری است که در جدولی در مقابل یکدیگر قرار گرفته‌اند. در صفحه ۶۹۷ تا ۷۰۵، ضمیمه‌ای قرار دارد که صفحه کلید عبارات منتخب است. فهرست اسامی سوره‌ها با مشخصه مکی یا مدنی بودن در صفحه ۷۰۶ کتاب قرار دارد.

ترجمه اوری روین: این ترجمه به وسیله دانشگاه تل‌آویو در ۶۰۰ صفحه با ترجمه کامل ۱۱۴ سوره قرآن کریم به چاپ رسیده است. این کتاب دارای دو ضمیمه است. در ضمیمه ۴ (آلف)، صفحه ۵۴۶، به اعتقاد مسلمانان نسبت به قرآن و سپس به مکی و مدنی بودن هریک از سوره اشاره شده است. ضمیمه ۵ (بت)، صفحه ۵۵۳، محتوای یک کلید واژه یا نمایه برای برخی اصطلاحات موجود در قرآن است. از صفحه ۵۵۶ تا آخر کتاب درباره برخی از سوره‌ها توضیحات کوتاهی ذکر شده است. این ترجمه به زبان عبری نوین روان بوده و در میان خوانندگان، از سایر ترجمه‌ها، از مقبولیت بیش‌تری برخوردار است. وی، گاهی از اصل نام‌هایی مثل «حج»، در ترجمه خود استفاده کرده است.

ترجمه هرمان رکندورف: ترجمه رکندورف، دارای مقدمه‌ای مشتمل بر هشت قسمت است که شامل توضیحاتی درباره، وضعیت سرزمین عربستان، قبل از بعثت پیامبر اسلام (ص)، سرگذشت پیامبر اسلام (ص)، معرفی قرآن، آنچه پیامبر اسلام (ص) (به زعم مترجم)، از باورها و کتاب‌های یهودیان گرد آورده است، همراه با مثال از آیاتی به عنوان شاهد، آنچه پیامبر اسلام (ص) (به زعم مترجم) از باورهای مسیحیان گرد آورده، آنچه بت‌پرستان انجام می‌دهند، سنت یا قانون شفاهی اسماعیلیان و احکام مهم در دین پیامبر اسلام (ص) است. وی، از زبان عبری باستانی و اصطلاحات کتاب مقدس، در این ترجمه بهره جسته و عباراتی از قرآن کریم را با عباراتی مشابه در عهد عتیق جایگزین کرده است. تفاوت ترجمه

رکندورف با ترجمه‌های دیگر، علاوه بر نزدیک بودن واژه‌هایش به زبان عبری باستانی، توضیحاتی است که مترجم در ترجمه اضافه کرده است. در موارد زیادی این توضیحات رنگ و بوی تمسخر و انتقاد می‌دهند. این ترجمه در شماره گذاری آیات نیز با قرآن‌های رایج متفاوت است.

ترجمه ریولین: این ترجمه، تحت اللفظی و همراه توضیحاتی مانند پاورقی در ۳۸۳۱ شماره در پایان کتاب است. ترتیب زمانی نزول آیات، از مسائلی است که مترجم به آن پرداخته است. انگیزه وی برای ترجمه قرآن کریم این بوده است که باید دریافت، تعالیم این کتاب آسمانی چیست که اقوام پراکنده را به امتی واحد تبدیل کرد و آن‌ها را برای قرن‌ها متحد ساخت. او مدعی است با تحقیق و مطالعه دقیق به ترجمه این کتاب مقدس پرداخته است.

ترجمه گروهی از مترجمین: این ترجمه در ۶۲۲ صفحه به وسیله ۷ نفر از مسلمانان هند در دهلی نو انجام شده است. اسامی عربی سوره‌ها و ترجمه آن‌ها به عبری، در فهرست نگارش یافته است. مقدمه‌ای شش قسمتی در ابتدای کتاب آمده که شامل مواردی چون، مشخصات قرآن، منشأ نزول، حفظ آن از تحریف به وسیله خداوند و این که چون کتاب هدایت است، باید به زبان‌های مختلف ترجمه شود، می‌باشد.

ترجمه صبحی علی عدوی: ترجمه عدوی، برخلاف ترجمه‌های دیگر، با ظاهری کاملاً شبیه قرآن‌های عربی در ۵۲۷ صفحه در کشور اردن به وسیله مؤسسه بینات به چاپ رسیده است. عدوی، در مقدمه‌ای سه صفحه‌ای، به توضیحی کوتاه درباره قرآن و مشخصات ترجمه‌اش پرداخته و ادعا دارد، اولین مسلمانی است که به ترجمه کامل قرآن کریم با حفظ معنا و مفهوم حقیقی آن به زبان عبری پرداخته است. این ترجمه مقدمه‌ای به قلم پروفیسور زید عمر را در تأیید محتوا دربردارد.

۳- تضمین

۳-۱- معنای لغوی

ضمن، به معنی درد، بیماری و در معنای دوم، کفیل است (ازهری، ۱۹۹۰، ج ۱۲: ۴۹؛ ابن منظور، ۱۹۶۸، ج ۱۳: ۲۵۷ و ۲۶۰). هر چیزی که چیز دیگری، در آن احراز شود، در واقع دربرگیرنده و پوشاننده آن است. مانند قبر که میت را در برمی گیرد (فراهیدی، ۱۴۱۰، ج ۷: ۵۰).

۳-۲- معنای اصطلاحی تضمین

تضمین، اصطلاحی است که در علوم ادبی مختلف با معانی متفاوت به کار می‌رود. در علم بدیع، تضمین، هنگامی روی می‌دهد که گوینده برای تأکید معنی آنچه گفته است از کلام یا شعر دیگری، در کلام خود استفاده کند. تضمین در علم عروض، به این معنا است که قافیه، آخرین کلمه بیت، به صدر بیت پس از خود متعلق باشد و معنی بیت نخست در بیت بعدی تکمیل شود (ابن اثیر، ۱۳۷۵: ۲۳۲). در علم بیان، تضمین، به دست آوردن معنا و مفهومی است که لفظ، شامل آن است؛ بدون آن که در عبارت، مستقیماً، به وسیله اسم یا صفت ذکری از آن شده باشد (رمانی، ۱۳۸۲: ۷۴).

اما مطمح نظر در این تحقیق، تضمین نحوی است. در علم نحو، اسلوب تضمین با دو نام وجود دارد:

تضمین نحوی و تضمین بیانی.

تضمین نحوی، اِشْرَابِ معنی لفظ دیگری در لفظ و عطا کردن حکم آن، بر لفظ متضمن است؛ تا کلمه‌ای واحد، رساننده معنای دو کلمه باشد (ابن هشام، ۱۳۶۸، ج ۲: ۱۸۰؛ تفتازانی، ۱۳۸۲: ۱۳۰؛ صبان، بی‌تا، ج ۲: ۹۵). اِشْرَابِ، در اصطلاح به معنی اختلاط دو رنگ، به گونه‌ای است که گویی یکی از دو رنگ دیگری را نوشیده است و فلانی محبت دیگری را نوشیده است؛ یعنی محبت او را با قلب خود آمیخته است (فراهیدی، ۱۴۱۰، ج ۶: ۲۵۸).

سنجش انتقادی نحوه مواجهه مترجمان با تضمین‌های نحوی در قرآن رویا عرب‌علیدوستی و همکاران

جوهری، ۱۹۹۰، ج ۱: ۱۵۴؛ ابن‌منظور، ۱۹۶۸، ج ۱: ۴۹۱). اختلاط دو لفظ نامترادف، از نظر معنا، به شکل غیرقابل تفکیک، اِشْرَاب لفظی در لفظ دیگر است.

تضمین نحوی در فعل، اسم و حرف به‌کار می‌رود. در مورد تضمین حروف، بین نحوین مناقشاتی وجود دارد. آنچه رواج بیش‌تری در کاربرد حروف دارد، نیابت بعضی از حروف از یکدیگر است. بصریون به نیابت حروف از هم معتقد نیستند (لطیفی، عمر، ۱۳۸۲). غالب علمای مکتب کوفه و نحویان ظاهرگرا، معتقدند در تضمین، یک حرف به جای حرف دیگر نشسته و متضمن معنای آن شده است. بنابراین، تغییر معنا در حرف، رخ داده است (باقر، علیرضا، ۱۳۸۶).

آنچه کوفیان با کلمه تضمین، عنوان کرده‌اند، در واقع نیابت حروف از یکدیگر است و تفاوت اصلی باب نیابت با تضمین، در این است که در نیابت، هر حرفی همواره رساننده یک معنا است (حسن، بی‌تا، ج ۲: ۵۳۷)، در حالی که تضمین، دائماً به دو معنا همراه با هم توجه دارد (ابن‌هشام، ۱۳۶۸، ج ۱: ۲۱۹). نظری نقادانه نیز، می‌گوید: تضمین، قولی ساختگی بر اساس تقلید از نحوین متقدم و برای حل مشکلات نحوی است. بنابراین عاملی برای تحریف معنا و مخالف اعجاز لغوی قرآن کریم است (فتحی زیدان، عبدالجبار، ۲۰۱۲).

تضمین بیانی در علم نحو: بیان فعل متروک، به صورت حال از فاعل مذکور را تضمین بیانی گویند (حسن، بی‌تا، ج ۲: ۵۲۵). برخی معتقدند تضمین بیانی، همان تضمین نحوی است و سعدالدین تفتازانی به اشتباه تضمین در علم نحو را به بیانی و نحوی تقسیم کرده است (صبان، بی‌تا، ج ۲: ۹۵).

اگرچه قاعده تضمین به شکلی که در عربی تعریف می‌شود، در زبان عبری کاربرد ندارد؛ اما فعل‌ها، حرف یا حروف اضافه خاص خود را دارند که معمولاً برای متعدی کردن فعل به کار می‌روند و گاهی هرکدام از آن‌ها همراه با فعل، معنی متفاوتی را ارائه می‌دهند (Glinert، ۲۰۰۵: ۶۰).

۳-۳- روش ترجمه و تبیین صحیح تضمین

از آنجا که برای تبیین و معنا کردن فعل تضمین شده، دو روش وجود دارد، دو نام برای تضمین نحوی وجود دارد که در حقیقت تفاوت ماهوی ندارند. وقتی برای تبیین افعال در تضمین، از یک حال مقدر استفاده شود، فعل متروک را به شکل حال برای فاعل مذکور آورده آن را تضمین بیانی نامیده‌اند؛ حال این که بهتر بود تضمین نحوی نام می‌گرفت تا تقدیر گرفتن یک حال برای آن از اسمش تداعی شود. تضمین نحوی در علم نحو، تضمینی است که در تبیین فعل مضمّن و مضمّن، از معنای فعلی استفاده می‌شود که رساننده معنای دو فعل مورد نظر باشد (حسن، بی‌تا، ج ۲: ۵۲۸).

توجه به این نکته ضروری است که ترجمه، به شکل حال برای فعل مذکور یا محذوف، متغیر است و بسته به جایگاه کلام، این عمل صورت می‌گیرد (همان: ۵۳۰). به عنوان بهترین روش در زبان‌های غیرعربی، برای ترجمه تضمین می‌توان به روش معنایی و آزاد اشاره کرد (حاجی‌خانی و پاشائی، ۱۳۹۴).

۳-۴- آسیب استفاده نادرست از اسلوب تضمین

برخلاف غرض اصلی استفاده از تضمین، گاهی مترجمان و مفسران با سرایت دادن اسلوب تضمین در جایگاهی نادرست، ترجمه و تفسیری روان برای آیه بیان نکرده و یا بر مفهوم مسائل فقهی و اعتقادی آسیب وارد کرده‌اند. مثالی برای مورد اول:

﴿حَقِيقٌ عَلَىٰ أَنْ لَا أَقُولَ عَلَىٰ اللَّهِ إِلَّا الْحَقُّ قَدْ جِئْتَكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي

إِسْرَائِيلَ﴾ (اعراف / ۱۰۵)

اکثر مفسران، بر این عقیده‌اند که در این آیه شریفه، معنی «حریص» در «حقیق»، تضمین شده است، تا برساند که او (ص) بر گفتن حق حریص است (زمخشری، ۱۴۲۳: ۳۷۷؛ بیضاوی، ۱۴۲۱، ج ۱: ۵۶۲؛ سیوطی، ۱۳۸۲، ج ۲: ۱۰۹؛ طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۸: ۲۱۲؛ ابن‌عاشور، بی‌تا، ج ۹: ۳۸؛ زرکشی، ۱۴۰۸، ج ۳: ۳۳۸؛ عکبری، ۱۳۶۱، ج ۱: ۲۸۱). ابن‌عطیه و طبرسی، معتقد به ضعف این قول هستند (ابن‌عطیه، ۱۴۳۶، ج ۴: ۳۴۳؛ طبرسی، ۱۴۳۱، ج ۴: ۴۲۷).

در تضمین، معنای هر دو فعل مضمَّن و مضمَّن با هم به کار گرفته می‌شوند؛ اما در این آیه، حقیق از ریشه حق، به معنی نقیض باطل است. در لفظ حرص، هیچ دلالتی بر این کلمه وجود ندارد. پس با دو دلالت کاملاً متفاوت نمی‌توان اسلوب تضمین را بین دو کلمه، جاری ساخت (فتحی، عبدالجبار، ۲۰۱۲). علاوه بر این، طبق گفته فراهیدی، حقیق می‌تواند با «علی» متعدی شود (فراهیدی، ۱۴۱۰، ج ۳: ۶)، در نتیجه، نه «علی» به معنی دیگری در این آیه به کار رفته و نه حرفی است که «حقیق» با آن متعدی نشود و نشان دهنده تضمین معنای فعل دیگری در آیه باشد. واژه «حقیق» نیز، با حریص، دلالت مشترک و نزدیکی ندارد تا بتواند متضمن معنای آن باشد. نتیجه این که در این آیه تضمینی صورت نگرفته است (فتحی، ۲۰۱۲).

از آنجا که مورد دوم از اهمیت زیادی برخوردار است، مثال آن در ترجمه‌های عبری نیز بررسی شده است:

﴿فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ﴾ (ص/۳۲)

مفسران و مترجمان، سعی کرده‌اند به وسیله این روایات و گاهی اجتهاد شخصی، معنایی که با مبانی دینی مغایرت نداشته باشد، برای آن بیابند. تفسیرها و ترجمه‌ها، در این آیه شریفه، اغلب به عصمت انبیاء صدمه می‌زند. در مورد به کار رفتن تضمین در این آیه، اختلاف نظر زیاد است. آن‌ها که با تضمین در آیه موافقت، چنین استدلال کرده‌اند:

«أَحْبَبْتُ»، مضمن معنی فعل متعدی به «عَنْ» است، مثل این که گفته شود: اُنبت حب الخیر عن ذکر ربی، أو جعلت حب الخیر مجزياً أو مغنیاً عن ذکر ربی (زمخشری، ۱۴۲۳: ۹۲۵). أَحْبَبْتُ، مضمن معنی ایثار و «عَنْ»، به معنی «علی» آمده است (المیزان، ۱۴۱۷، ج ۱۷: ۲۰۳). واژه «خیر»، در این آیه، ثروت و اسب معنا شده و «إِحْبَاب» مضمن معنای «ایثار» یا «إنابة» است (حلبی، ۱۴۰۶، ج ۹: ۳۷۶؛ آلوسی، ۱۴۲۶، ج ۱۲: ۲۴۸-۲۴۶). مفهوم آیه همراه با فعل تضمین شده، موجب وهن بر عصمت انبیاء است؛ زیرا در این صورت سلیمان نبی

(ع)، حب خیر را جایگزین و نایب ذکرالله نموده است. مخالفین، نیازی به رعایت تضمین ندیده و معتقدند:

سلیمان (ع)، به سبب اطاعت امر خداوند در تربیت اسبان برای محاربه با دشمنان می‌کوشید (شریف مرتضی، ۱۳۸۰: ۱۴۹). فخررازی نیز بعد از بررسی و رد احتمال تضمین معتقد است که ﴿عَنْ ذِكْرِ رَبِّي﴾ یعنی این محبت شدید، حاصل از ذکر و امر خداوند است، نه هوای نفس و ﴿حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ﴾ نیز، اشاره به محجوب شدن اسب‌ها از دید او دارد (رازی، ۱۴۳۳: ج ۱۳: ۶۶۲). محمدبن بحر اصفهانی معتقد است، ﴿ذِكْرُ رَبِّي﴾ یعنی تورات و منظور این است که تربیت و استفاده از اسب در تورات ممدوح است، بنابراین من آنها را (به امر خداوند) دوست دارم و ﴿حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ﴾، اشاره به اسب دارد، نه به خورشید (اصفهانی، ۱۳۸۸: ۴۹۹). بنابراین، «عن» در آیه، به معنی اصلی خود (مجاوزت) به کار رفته و معنای درست، بی‌نیاز از تضمین است.

ترجمه‌های عبری:

الف- نمر: וְאָמַר, אֲכֹן אֶהְבֵּתִי הַטּוֹב (הַסּוֹסִים) כִּתּוּצָאָה מֵאֶהְבֵּתִי לְזִכֵּר רַבּוּנִי עַד אֲשֶׁר הִסְתַּתְּרָה הַשֶּׁמֶשׁ בְּמִן. و گفت: به راستی عشق من به این خیر (اسب‌ها) در نتیجه عشقم به ذکر پروردگارم است، تا زمانی که خورشید پایین برود.

ب- روبین: אָמַר, מִרְבֵּי אֶהְבֵּתִי לְעֵשֶׂר לֹא הִזְכַּרְתִּי אֶת נִשְׁמֵ אֱלֹהִים, וְהִנֵּה כָּבֵד נִעְלָמָה הַשֶּׁמֶשׁ מֵעֵבֶר לְפָרְגוֹד. گفت: از عشق زیادم به ثروت، نام خدا را ذکر نکردم و اکنون خورشید غروب کرده است.

ج- رکندورف: (ל) בְּהִגָּשׁ לְפָנָיו סוֹסִיוֹ הַקְּלִים לְעֵת עָרְבוֹ (לֹא) וַיֹּאמֶר: הֵן כִּחְרַתִּי בְּחַיֵּי הַחֵיָל מִזְכּוֹרֵן ד' עַד יַעַת עָרְב. پیش روی او اسب‌هایش تا عصر تاختند و گفت: آنها را در زندگی این دنیا از یاد خدا تا هنگام عصر انتخاب کرده بودم.

د- ریلین: **יְיָ אֱמַר: "אֲכֹן אֶהְבֵּתִי אֶהְבֵּת הַטּוֹב יָתֵר עַל זִכָּר אֵל הִי עַד אֲשֶׁר הִסְתַּמְּרָה (הַשְּׁמֶשׁ) בַּמֶּסֶךְ."** و گفت: به راستی عشق من به این خیر بیش‌تر از عشق به یاد خدا بود تا این که (خورشید) از صحنه پنهان شد.

ه- گروهی از مترجمین: **הוּא אֱמַר: "אֲכֹן, הַנְּחֵתִי אֶת אֶהְבֵּת הַדְּבָרִים מֵעַל זִכָּר רְבוּנִי, עַד אֲשֶׁר הִסְתַּמְּרָה הַשְּׁמֶשׁ מֵאַחֲרֵי חוּצָי."** او گفت: "به راستی عشق این چیزها را بالاتر از یاد پروردگارم قرار دادم تا خورشید غروب کرد."

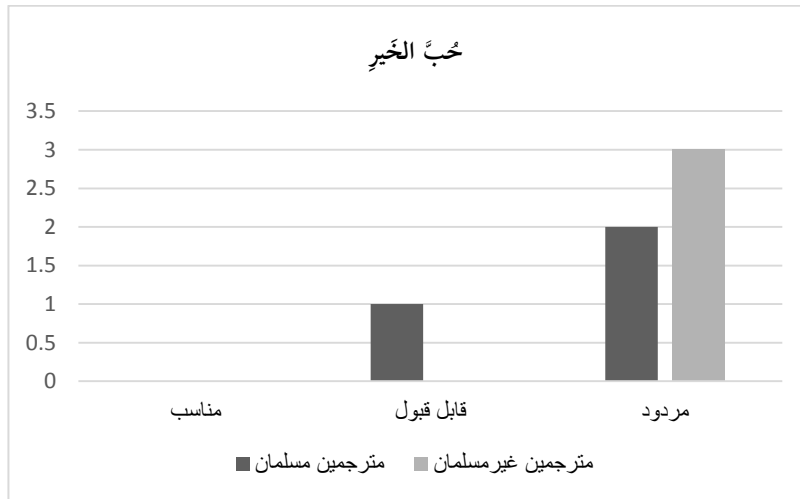
و- **عبدوی: أَمَر: "هِيَاهُ الْعِدَّةُ أَيْ أَلْبَسْتُهَا عَلَى ذِكْرِ رَبِّي، عَدَّ أَسْرَ الْهَسْتَمْرَةِ مِأْخَرِي الْمَحْضَةِ."** گفت: من عشق به اسبها را بر یاد پروردگارم ترجیح دادم تا این که پشت مانعی پنهان شدند.

نقد و بررسی ترجمه‌ها:

اغلب مفسران و مترجمان، **اولاً**، به سلیمان نبی (ع) نسبت ترک نماز، غفلت از یاد خداوند و عدم توبه از این اعمال را داده‌اند. **ثانیاً**، واژه‌های نامناسبی را برای جایگزینی عبارات قرآنی انتخاب کرده‌اند. این خطا به ترجمه‌های عبری نیز راه یافته است. در تمامی ترجمه‌ها کلماتی مانند عشق بیش‌تر (**אֶהְבֵּת הַטּוֹב יָתֵר**) یا (**הַעֲדָפְתִּי**) ترجیح دادن (**שׂוּשׁוֹן**)، ۱۹۷۹: ۱۸۸۰) ثروت دنیا بر یاد خداوند به سلیمان نبی (ع) نسبت داده شده است، مگر ترجمه نمر که از این آسیب به دور و نقص آن در افزودن کلمه خورشید است. ترجمه مناسب چنین خواهد بود:

وَأَمَر، مَلَأْتِي أَيْ لَبِي بَأَهْبَتِ السُّوسِيَّ لِحَايَةِ لَأَدِ نِي، (هُوَ الْبَيْتُ بَهُمْ) عَدَّ نَسْهَتَمْرَةَ مَمْنُونٍ گفت: من قلبم را برای اطاعت از پروردگارم لبریز از محبت این اسبان کردم، (او به آنها نگاه می‌کرد) تا از دید او پنهان شدند.

نمودار ۳-۴-۱

۴- تضمین در ترجمه‌های عبری قرآن کریم

علمای نحو، در تعیین وجود تضمین در آیات کریمه و مشخص نمودن این آیات، اختلاف نظر دارند. این مسئله سبب می‌شود، نتوان آمار دقیقی از تعداد این آیات ارائه کرد. خصوصاً آن‌جا که آیه شریفه در هر دو حالت با رعایت تضمین و بدون رعایت آن مفهوم درستی را منتقل می‌کند.

این نوشتار، با انتخاب آیاتی از قرآن کریم که برخی از نحویون و مفسران قائل به وجود تضمین در آن‌ها هستند، به بررسی ترجمه‌های عبری می‌پردازد و در نهایت نمودار عملکرد مترجمان را از جهت میزان موفقیت در رعایت ترجمه تضمین، ارائه می‌نماید. برای نشان دادن تأثیر تضمین بر آراء فقهی، آیات بقره/۲۳۵ و نساء/۲، تأثیر تضمین در تبیین مسئله فقهی، آیات بقره/۲۲۶ و نور/۳۱ و برای تبیین مفهوم واضح از آیات، آیات بقره/۱۴، آل عمران/۵۲، ۱۱۸، فصلت/۶ و صف/۱۴ انتخاب شده‌اند.

۱- ﴿وَلَا تَعْرَمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابَ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَلِيمٌ﴾ (بقره/۲۳۵)

گاهی فعل منتخب در تضمین، موجب پدید آمدن حکمی فقهی می‌شود. برای مثال مفسرانی که قائل به تضمین در این آیه هستند، دو فعل را در نظر داشته‌اند که دو حکم فقهی مختلف را پدید آورده است. «لَا تَعْرِضُوا» از عزم به معنای اراده کردن و تصمیم گرفتن است. فعل عزم، همیشه با علی، متعدی می‌شود که در این جمله وجود ندارد. لذا بعضی آن را متضمن معنای «لا تَتَّوُوا»، دانسته‌اند که بدون «علی»، متعدی می‌شود. اشراب «لا تنووا»، حتی نیت بدون اقدام را جایز نمی‌داند؛ در حالی که صدر آیه، عقد نکاح با زن مطلقه را منوط به تمام شدن عده نموده و تصمیم گرفتن به ازدواج با آن زن را حتی در حال عده، حرام نمی‌شمارد؛ بلکه اقدام به ازدواج حرام است و اشراب فعلی مانند «لا تعقدوا» یعنی منع از عقد نکاح با صدر آیه تناسب دارد و معنای مناسب را القا می‌کند (حلبی، ۱۴۱۴، ج ۲: ۴۸۵؛ ابن عطیه، ۱۴۳۶، ج ۲: ۹۲؛ آلوسی، ۱۴۲۶، ج ۱: ۷۴۹).

ترجمه‌های عبری:

الف - نمـر: וְאֵל תְּהִלָּתוֹ לְבַצֵּעַ אֵת קִנְיָן הַנְּשׂוּאִין אֶלָּא כְּעֵבֶר הַזְּמַן הַקָּבוֹעַ
לְהַמְתִּידָה.

و برای پیوند ازدواج تا زمان انتظار معین شده تصمیم نگیرید.

ب - روپـین: וְאֵל לָכֵם לְהַקְלִיט לְבֹא בְּרִית הַנְּשׂוּאִין בְּטָרְם יְפוּג פְּרָק הַזְּמַן
בְּמִצְוַת הַסֵּפֶר، וְשָׁמָּה נִבְּיָא אֲדָמָה בְּעֵינֵי הַזְּמַן הַקָּבוֹעַ חֲסֵם מִיָּד
כְּמִצְוַת הַסֵּפֶר. کتاب.

ج - رکنـورف: (רל"ד) אַךְ אֵל תְּקַחֲוּן עַד מְלֵאת הָעֵת، אִמָּא (אֲנָהּ) נִגְרִיד תָּא כָּמֵל
שְׁדֵן זְמַן.

د - ریولـین: וְלֹא תִּקְרְתוּ אֵת בְּרִית הַנְּשׂוּאִין לְפָנֵי מְלֵאת הַיָּמִים כְּכָתוּב، וְקִי
אֲשֶׁר כָּתוּב: וְשָׁמָּה נִבְּיָא אֲדָמָה בְּעֵינֵי הַזְּמַן הַקָּבוֹעַ חֲסֵם מִיָּד
כְּמִצְוַת הַסֵּפֶר. از کامل شدن روزهای نوشته شده (مدت تعیین شده) پیمان ازدواج را منعقد نکنید.

ه- گروهی از مترجمین: **וְאֵל תְּחַלְּטוּ לְקַיִם אֶת קְנֶסֶר הַנְּשׂוֹאִין** 'אין אלא כַּעֲבוֹר הַזְּמַן הַקְּבוּעַ לְהַמְתִּיחָה. و برای تحقق پیوند زناشویی تصمیم نگیرید مگر بعد از گذشت زمان معین برای انتظار (عده).

و- **עָדוּי**: **וְאֵל תִּגְמְרוּ אוֹמֵר לְכָרוֹת אֶת בְּרִית הַנְּשׂוֹאִין עַד אֲשֶׁר בָּא הַפְּתוּב אֶל קִצּוֹ**، و سخن انعقاد پیمان زناشویی را تا سرآمدن زمان نوشته شده، تمام نکنید (به انجام نرسانید).

نقد و بررسی ترجمه‌ها:

نمر: این ترجمه می‌گوید برای پیوند ازدواج (**קְנֶסֶר הַנְּשׂוֹאִין**)، در زمان عده نباید تصمیمی گرفت که ظاهراً فعل «لا تنوا»، در تقدیر فرض شده است و با صدر آیه مطابقت ندارد.

روبین: عبارت **לְבוֹא בְּבְרִית הַנְּשׂוֹאִין** تشکیل شده از **הַנְּשׂוֹאִין** (ازدواج) (שושן [na□v□])، ۱۹۷۹: ۱۷۲۸) و **לְבוֹא בְּבְרִית** (عهد بستن و توافق) (همان: ۱۹۲) **בְּבְרִית** (میثاق)، مانند حزقیال ۸/۱۶: ...**וְאָבֹא בְּבְרִית אֲתָךְ**، و با تو عهد بستم، و روی هم رفته اصطلاحی به معنی «پیمان ازواج» است.

رکندورف: **תִּקְחֶנּוּ** (خواهد گرفت)، ریشه: **לָקַח**، معنی: گرفتن، در این جا به صورت فعل نهی به کار رفته و تا حدودی قابل انطباق با معنای همان عقد ازدواج است نه نیت آن.

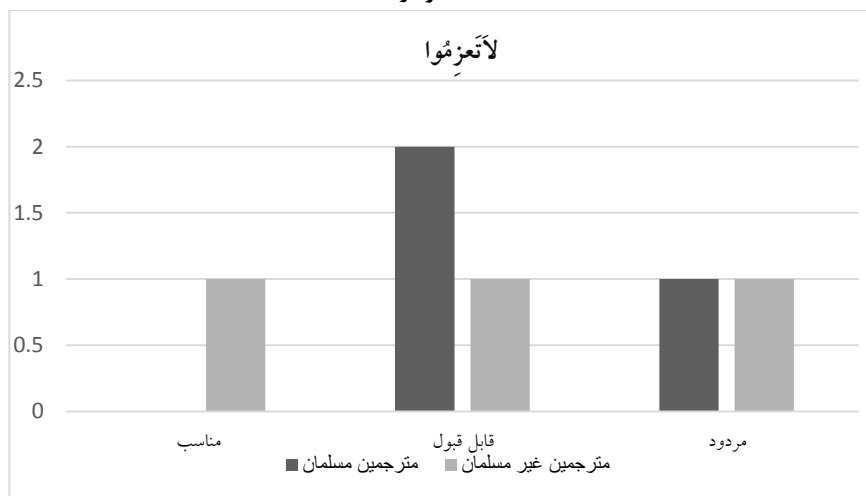
ریولین: **תִּכְרְתֶנּוּ**، ریشه: **כָּרַת**، معنی: منعقد کردن (همان: ۱۱۰۸)، **כִּכְתוּב**، ریشه: **כָּתוּב**، معنی: نوشته شده (همان: ۱۱۱۴) **מִלֵּא**، ریشه: **מָלָא**، معنی: کامل کردن (همان: ۱۳۵۲)

گروهی از مترجمین: **לְקַיִם**، ریشه: **קָיַם**، معنی: تحقق بخشیدن (همان: ۲۳۳۷)، **הַקְּבוּעַ**، ریشه: **קָבַע**، معنی: معین (همان: ۲۲۷۹)، **הַמְתִּיחָה**، ریشه: **מָתַח**، معنی: توقف کردن، انتظار کشیدن (همان: ۱۵۹۳)

עָדוּי: **תִּגְמְרוּ**، ریشه: **גָּמַר**، معنی: تمام شدن (همان: ۳۵۶)، **קִצּוֹ**، ریشه: **קָצַץ**، معنی: پایان، وقت معین (حییم، ۱۹۶۶: ۴۹۳).

با توجه به توضیحات پیش گفته، نمر و روین، با لفظ تصمیم به پیمان، ظاهراً همان نیت ازدواج را مورد توجه قرار داده‌اند که با صدر آیه منافات دارد. ترجمه‌های رکن‌دورف، گروهی و عدوی نیز، تلویحاً به عقد ازدواج اشاره دارند؛ اما ترجمه ریولین که مستقیماً انعقاد عقد نکاح را بیان کرده، مناسب‌تر است.

نمودار ۱-۴

۲- ﴿وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَيْرَ بِالْطَّبِيبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا﴾ (نساء/۲)

لا تَأْكُلُوا، با اِلی، متعدی شده در حالی که متعدی شدن این فعل با اِلی، معمول نیست. مائده/۶ و صف/۱۴، از همین موارد است که مفسران اِلی را به معنی «مَعَ» گرفته و آیه را چنین معنا کرده‌اند: اموال آنان را با اموال خودتان مخورید. این معنا هرگونه تصرفی در مال یتیم را ممنوع می‌نماید؛ اما برخی دیگر اشراب فعل «لا تَضَمُّوا» را در نظر گرفته‌اند. بنابراین معنا چنین است: ولا تأكلوها مضمومةً اِلی اموالکم، اموال یتیمان را به ضمیمه مال خود نخورید (طبرسی، ۱۴۳۱، ج ۳: ۱۴؛ زمخشری، ۱۴۲۳: ۲۱۶؛ ابن‌عاشور، بی‌تا، ج ۴: ۴۱؛ بیضاوی، ۱۴۲۱، ج ۱: ۳۳۰؛ حلبی، ۱۴۰۶، ج ۳: ۵۵۷). با رعایت تضمین، حکم صحیح از آیه استخراج می‌شود: مسلمانان نباید مال یتیم را ضمیمه مال خود کرده و از آن استفاده کنند. این حکم

موجب می‌شود مسلمانان از سرپرستی اموال یتیمان نهراسند و با رعایت حدود شرعی در اموال آنان دخل و تصرف نمایند.

ترجمه‌های عبری:

الف- نمر: וְאֵל תִּעְרָבּוּ בֵּין רְכוּשֵׁם לְבֵין רְכוּשֵׁכֶם، و اموال آنها را بین اموال خودتان نامعلوم نسازید (درهم نیامیزید).

ب- روبین: וְאֵל תִּאָכְלוּ אֶת רְכוּשֵׁם עִם רְכוּשֵׁכֶם، و مال آنها را با مالتان نخورید.

ج- رکندورف: וְאֵל תִּאָבְדוּ אֶת הַנֶּמֶץ הַרְבּוֹת אֶת הַנֶּמֶץ، ثروتشان را به خاطر زیاد شدن ثروتان نابود نکنید.

د- ریولین: וְלֹא תִאָכְלוּ הַנֶּמֶץ עַל הַנֶּמֶץ، و ثروت آنها را با ثروت خودتان نخورید.

ه- گروهی از مترجمین: וְאֵל תִּאָכְלוּ (אל תִּעְרָבּוּ לְמַעַן תִּגְזְלוּ) אֶת רְכוּשֵׁם עִם רְכוּשֵׁכֶם، و مال آنها را با مالتان نخورید (به خاطر غضب مخلوط نکنید).

و- عدوی: וְאֵל תִּאָכְלוּ אֶת הַנֶּמֶץ אֶל הַנֶּמֶץ، و ثروت آنها را با ثروت خودتان نخورید.

نقد و بررسی ترجمه‌ها:

نمر: واژه תִּעְרָבּוּ، ریشه: לַרַבַּב، معنی: مخلوط کردن (شوشن، ۱۹۷۹: ۱۹۹۳).

روبین: תִּאָכְלוּ، ریشه: אָכַל، معنی: خوردن (همان: ۸۶).

رکندورف: תִּאָבְדוּ، ریشه: אָבַד، معنی: از دست دادن، نابود شدن (همان: ۳).

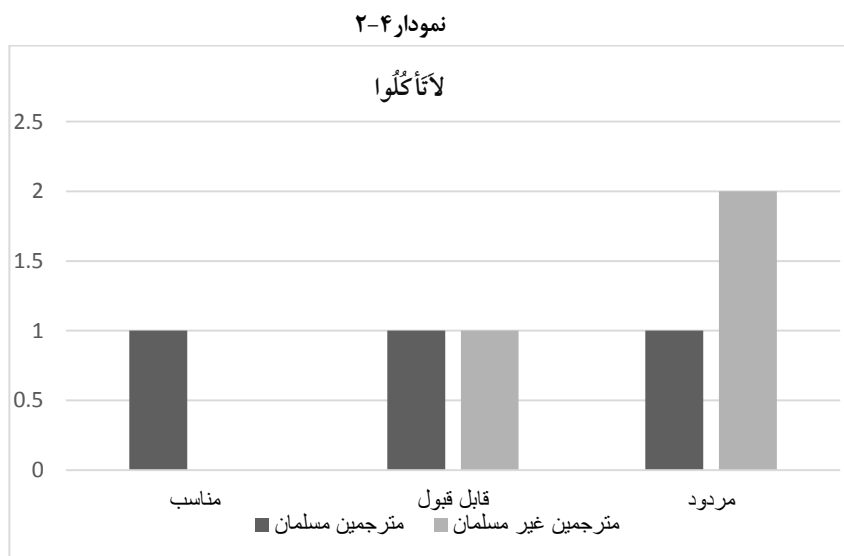
گروهی از مترجمین: תִּעְרָבּוּ از ریشه לַרַבַּב یا مخلوط کردن (همان: ۱۹۹۳) תִּגְזְלוּ

از ریشه גָזַל به معنی غضب و دزدی کردن است (همان: ۳۲۵).

نمر و رکندورف، به شکل ناقصی تضمین در فعل را رسانده و فعل ظاهر، در آیه را در ترجمه قید نکرده‌اند. روبین، ریولین و عدوی، مشابه یکدیگر و بی‌توجه به تضمین، فقط

سنجش انتقادی نحوه مواجهه مترجمان با تضمین‌های نحوی در قرآن رویا عرب‌علیدوستی و همکاران

معنای ظاهر را آورده‌اند. ترجمه گروهی با توضیح داخل پرانتز ترجمه مناسب‌تری ارائه داده است.

۳- ﴿لِّلَّذِينَ يُؤَلُّونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصٌ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ (بقره ۲۲۶)

برخی مفسران معتقدند، ﴿يُؤَلُّونَ﴾، با حرف جر «علی»، متعدی می‌شود، آمدن حرف جر «من» به معنای تضمین است. پس باید به معنای فعلی که با حرف جر «من» متعدی می‌شود، مثل یبعدون، باشد: دوری می‌کنند از همسرانشان در حالی که قسم می‌خورند (زمخشری، بی‌تا: ۱۳۱؛ آلوسی، ۱۴۲۶، ج ۱: ۷۲۱؛ بیضاوی، ۱۴۲۱، ج ۱۹۴: ۱؛ حلبی، ۱۴۰۶، ج ۲: ۴۳۳). اما ابن هشام معتقد است: معنای «منع» در ﴿يُؤَلُّونَ﴾، تضمین شده و به همین سبب با «من»، متعدی گردیده است (ابن‌هشام، ۱۳۶۸، ج ۲: ۸۹۸).

ترجمه‌های عبری:

الف- نمر: **לְאֵלֶּהָ נִשְׁבַּעְנוּ ל' א' לְקִים יְחֹסִי מִיּוֹן עַם נִשְׁוֹתִיהֶם**، کسانی که سوگند خوردند که رابطه جنسی با همسرشان نداشته باشند.

ب- روین: **לְאִישׁ יִתְחַיְבוּ בְּשָׁבִיעָה לְפָרֹשׁ נִשׁ מִנִּשְׁוֹתִיהֶם**، آن‌ها که با سوگند متعهد می‌شوند از همسرانشان دوری کنند.

ج- رکندورف: (רכ"ד) **הַנּוֹדְרִים לְהַפְרִד מִנְּשִׂיהֶם**، آن‌ها که برای جدایی از همسرانشان سوگند می‌خورند.

د- ریولین: **אִישׁ יִשְׁבַּעוּ לְהַבְדִּל מִנִּשְׁוֹתִיהֶם**، کسانی که برای جدایی از همسرانشان سوگند می‌خورند.

ه- گروهی از مترجمین: **לְאֵלֶּהָ הַנִּשְׁבָּעִים ל' א' לְבוֹא אֶל נִשְׁוֹתִיהֶם**، آن‌ها که سوگندهایشان برای نیامدن به سوی همسرانشان است.

و- عدوی: **לְאֵלֶּהָ אִישׁ נִשְׁבָּעִים לְפָרוֹשׁ מִנִּשְׁוֹתִיהֶם**، کسانی که برای جدایی از همسرانشان سوگند می‌خورند.

نقد و بررسی ترجمه‌ها:

نمر: **נִשְׁבַּעוּ**، ریشه: **שָׁבַע**، معنی: ادای سوگند (شوشن، ۱۹۷۹: ۲۶۰۱). **יְחֹסִי מִיּוֹן**، معنی: ارتباط جنسی.

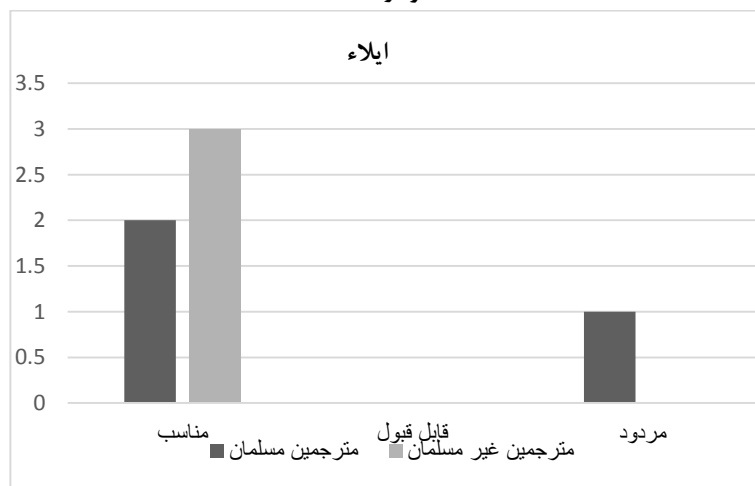
روین: **יִתְחַיְבוּ**، ریشه: **חָיַב**، معنی: متعهد می‌شوند (همان: ۷۵۱)، **לְפָרוֹשׁ**، ریشه: **פָּרַשׁ**، معنی: دوری کنند.

رکندورف: **נּוֹדְרִים**، ریشه: **נָדַד**، معنی: نذر کردن و عهد بستن برای انجام کاری یا انجام ندادن کاری، اگر چنین شود (همان: ۱۶۲۰) مانند: اعداد ۳/۲۱: **וַיִּדְרֹשׁ יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה** '... **וַיִּשְׁאַל**... و اسرائیل برای خداوند نذر کرده گفت:.... **לְהַפְרִד**، ریشه: **פָּרַד** معنی: دور شدن، از هم جدا شدن (همان: ۲۱۳۷) در این ترجمه موجب ارائه ترجمه مناسب گردیده است.

ریولین: **לְהַבְדִּל**، ریشه: **בָּדַל**، معنی: جدایی (شوشان، ۱۹۷۹: ۱۸۶).

﴿يُؤَلُّونَ﴾، معناه يحلفون (ابن عطیه، ۱۴۳۶، ج ۲: ۴۸). واژه «ایلاء» به معنی الحلف الذی یقتضی فی الأمر الذی یحلف فیہ است (آلوسی، ج ۱: ۷۲۱) و در وضع اولیه آن معنی آمیزش وجود ندارد. در آیه کریمه، دوری گزیدن یا ممنوع کردن در فعل ﴿يُؤَلُّونَ﴾، تضمین شده است که در ترجمه نمر، اثری از آن نیست؛ بلکه عبارت ارتباط جنسی به آن افزوده شده است. ترجمه گروهی نیز، با عبارت **لَا لَبَّاسَاتٍ**، به دوری گزیدن اشاره دارد. ترجمه رویین، رکندورف، ریولین و عدوی، همراه با معنای تضمین شده و مناسب هستند.

نمودار ۳-۴

۴- ﴿وَلْيَضْرِبَنَّ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ﴾ (نور/۳۱)

زمخشری، وَّلْيَضْرِبَنَّ را متضمَّن معنی یضعن و علامه و طبرسی، آن را متضمن معنای یلقین دانسته‌اند (زمخشری، ۱۴۲۳: ۷۲۷؛ طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۵: ۱۱۲؛ طبرسی، ۱۴۳۱، ج ۷: ۲۴۱). یضرب با علی، متعدی شده و بنابر آنچه ابوحیان گفته است، متضمن معنی وَضَع و إلقاء است (آلوسی، ۱۴۲۶، ج ۹: ۴۵۲؛ طبرسی، ۱۴۳۱، ج ۷: ۳۳۸؛ حلبی، ۱۴۰۶، ج ۸: ۳۹۷؛ ابوحیان، ۱۴۲۲، ج ۶: ۴۱۳).

ترجمه‌های عبری:

الف- نمر: **וְתַלְעַתָּא פְּנֵה אֶת חֲזוֹתֶיךָ בְּצַעֲרֶיךָ**، وچهره‌های خود را با برقع‌هایشان خواهند پوشاند.

ب- روبین: **וְתַכְסִּינָה בְּרַעְלוֹתֶיךָ אֶת חֲזוֹתֶיךָ**، و با روبنده‌هایشان سیمای خود را خواهند پوشاند.

ج- رکندورف: **גַּם תַּכְסִּינָה אֶת חֵיקְךָ בְּצַעֲרֶיךָ**، همچنین با برقع سینه‌های خود را خواهند پوشاند.

د- ریولین: **וְקִשְׂרוּ צַעֲרֶיךָ לְחֵיקְךָ**، و برقع به سوی سینه بستند.

ه- گروهی از مترجمین: **וְיַכְסוּ בְּרַעְלוֹתֶיךָ אֶת חֲזוֹתֶיךָ**، و با روبنده‌هایشان سیمای خود را خواهند پوشاند.

و- عدوی: **וְכִי יַכְסוּ בְּרַעְלוֹתֶיךָ אֶת חֲזוֹתֶיךָ**، و چون با روبنده‌هایشان سیمای خود را خواهند پوشاند.

نقد و بررسی ترجمه‌ها:

نمر: **וְתַלְעַתָּא פְּנֵה**، ریشه: **לטפ**، معنی: پوشاندن خود از (شوشن، ۱۹۷۹: ۱۹۰۴). **חֲזוֹת**: ظاهر، صورت (همان: ۷۳۸)، **בְּצַעֲרֶיךָ**، برقع‌های زنان. پیدایش ۶۵/۲۴: **וְתַקַּח הַצַּעֲרֶיף וְתַתְּכֶסֶּה**. پس برقع خود را گرفته، خود را پوشانید.

روبین: **תַּכְסִּינָה**، ریشه: **כסה**، معنی: پنهان کردن، پوشاندن (همان: ۱۰۴۹). پیدایش ۱۷/۱۸: **הַמְכֶסֶה אֶנִּי מֵאַבְרָהָם**، آیا من از ابراهیم پنهان کنم. **רַעְלוֹת**: روبندها (همان: ۲۵۴۲). **إِشْعِيَا ۱۹/۳**: **הַנְּטָפוֹת וְהַנִּשְׂרוֹת וְהַרַעְלוֹת**، گوشواره‌ها و دستبندها و روبندها را...

رکندورف: واژه **חֵיק**: سینه (همان: ۷۵۹).

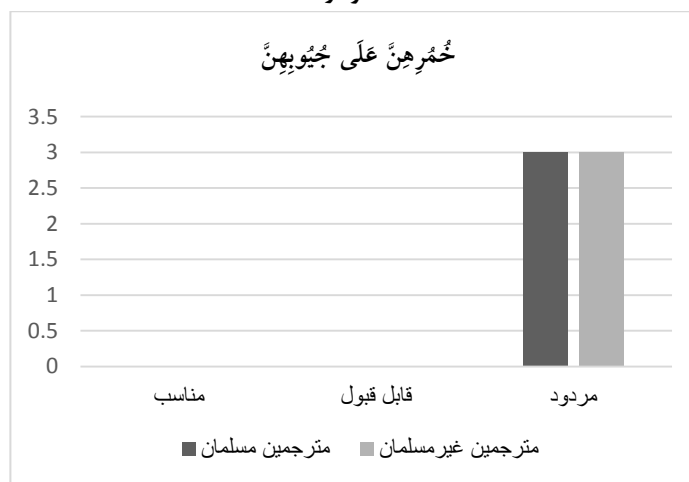
ترجمه رکندورف و ریولین، مشابهند و با استفاده از واژه **חֵיק** به جای **חֲזוֹת** (چهره) در ترجمه‌های دیگر به منطقه پوشش وسعت بخشیده‌اند. اما کلمه برقع که برای پوشش صورت است، با آن تناسب ندارد. ترجمه نمر، روبین، گروهی و عدوی، در تشخیص مفهوم کلمات اشتباه کرده‌اند؛ زیرا منظور آیه پوشاندن صورت نیست؛ بلکه علاوه بر سر،

سنجش انتقادی نحوه مواجهه مترجمان با تضمین‌های نحوی در قرآن رویا عرب‌علیدوستی و همکاران

پوشاندن سینه و گریبان نیز، مورد نظر است. با اشراف به فرهنگ مردم در زمان نزول، مشخص می‌شود معنای پوشاندن، در خُمُر مستتر است که مورد استفاده آن، پوشاندن سر بوده است. מְטַפְּחָתָהּ به معنی اشراف و روسری بزرگ (حییم، ۱۹۶۶: ۲۵۶) جانشین برقع می‌شود. ترجمه مناسب چنین خواهد بود:

הָיוּ צָרִיכוֹת לְבָשִׁים אֵת מְטַפְּחוֹתֵיהֶן עַל צְוָאָרְהֶן וְחִיקוּן، و باید اطراف مقنعه‌های خود را (برای پوشش) روی گریبان و سینه‌هایشان ببندازند.

نمودار ۴-۴

۵- ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَاَسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ﴾ (فصلت/۶)

استقام، با حرف لام متعدی می‌شود. ﴿فَاَسْتَقِيمُوا﴾ بوسیله‌ی‌ی، متعدی شده است؛ زیرا معنی تَوَجَّهُوا، را تضمین کرده است. والمعنی: وَجَّهُوا اسْتِقَامَتَكُمْ إِلَيْهِ (حلبی، ۱۴۰۶، ج ۹: ۵۰۸). قول دیگری که ابن عطیه، مطرح کرده است، تضمین علی محجة الهدی و طریق الشرع والتوحید در «إليه» است (ابن عطیه، ۱۴۳۶، ج ۸: ۴۹۷). معنای استقامت، راستی، بدون اعوجاج و هرگونه انحرافی است (مستفید، ۱۳۹۰: ۴).

ترجمه‌های عبری:

الف - نمر: אָפּוּא בְּכֹנִים עָמַו וּבִקְשׁוּ אֶת סְלִיחָתוֹ، بنابراین استقامت کنندگان همراه او باشید و از او تقاضای بخشش کنید.

ب - روین: הַנְּשִׂירוֹ לְכַת לְקִרְאָתוֹ וּבִקְשׁוּ אֶת מְחִילָתוֹ، مستقیم به سمت او بروید و بخشش را تقاضا کنید.

ج - رکندورف: לִכְן הִכֹּנְנוּ לְקִרְאָתוֹ וְכִפְרוּ אֶת פְּגָיוֹ! بنابراین برای خواندن او استقامت کنید و به سوی او طلب بخشش کنید!

د - ریولین: אָפּוּא בְּכֹנִים עָמַו וְהִתְפַּלְלוּ לְסְלִיחָתוֹ، بنابراین استقامت کنندگان همراه او باشید و برای بخشش از او درخواست کنید.

ه - گروهی از مترجمین: לָכוּ בַדְרָכוֹ הַנְּשִׂרָה וּבִקְשׁוּ אֶת סְלִיחָתוֹ، به راه مستقیم او برو و از او درخواست بخشش نما.

و - عدوی: הַנְּשִׂירוֹ לְקִתְּכֶם אֱלִיוּ וּבִקְשׁוּ אֶת מְחִילָתוֹ، مستقیم به سوی او بروید و درخواست بخشش کنید.

نقد و بررسی ترجمه‌ها:

نمر: בְּכֹנִים، ریشه: כוּ، معنی: آماده بودن (فعل)، حقیقت و استقامت (اسم) (שׁוֹשׁוּ، ۱۹۷۹: ۱۰۳۳).

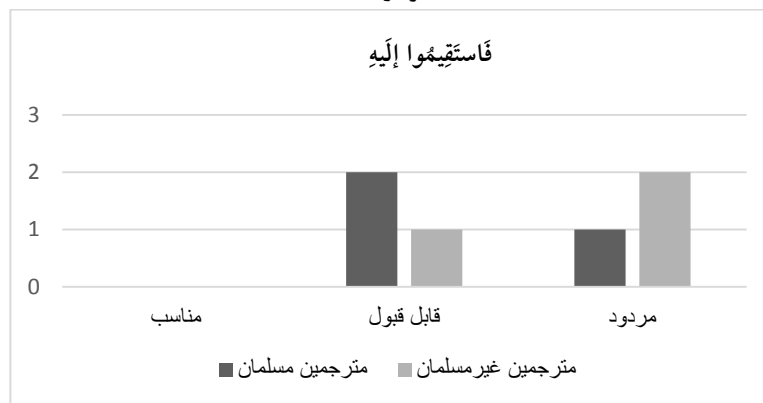
روین: הַנְּשִׂירוֹ، ریشه: ישר، معنی: مستقیم نگاه کردن (همان: ۱۰۰۳)، لְקִרְאָתוֹ، ریشه: קרא، معنی: پیش یا در برابر (همان: ۲۳۹۵). לְכַת، ریشه: הלך، معنی: رفتن، וּבִקְשׁוּ، ریشه: בקش، معنی: درخواست کردن (همان: ۲۶۸) מְחִילָתוֹ، ریشه: מחל، معنی: عفو و بخشش (همان: ۱۲۹۶).

رکندورف: כִּפְרוּ، ریشه: כפר، معنی: طلب بخشش کردن (همان: ۱۰۹۵). פְּגָיוֹ، به سوی او (همان: ۲۰۹۷).

نمر، رکندورف و ریولین، از کلمه استقامت استفاده کرده‌اند که در این جا درست نیست. اگرچه ترجمه گروهی، صیغه جمع را به مفرد تبدیل کرده است، اما در مجموع روبین، گروهی و عدوی، ترجمه‌های مناسبی هستند؛ اما ترجمه مناسب‌تر چنین است:

כַּכְנוּת וּבְלִי הַתְּנִיגוּת רָעָה הַגִּיעוּ אֵלָיו וּבְקִשּׁוֹ אֶת מְחִילָתוֹ، پس حق‌گرایانه و بی‌هیچ اعوجاجی به سوی او رو کنید و از او آمرزش بخواهید.

نمودار ۴-۵

۶- ﴿مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ﴾ (صف/۱۴، آل عمران/۵۲)

یک نظر این است که *إلى*، به معنی «مَعَ» در آیه به کار رفته است (ابوحیان، ۱۴۲۲، ج: ۱؛ ۲۰۱؛ نيسابوری، ۱۴۰۴: ۶۸؛ ابن قتیبه، ۱۴۲۳: ۳۰۰)؛ اما بیضاوی این نظر را ضعیف می‌شمارد. وی، معتقد است *إلى*، معنی را منصرف به ذاهباً می‌گرداند و جایز است معنی اضافه را در آن تضمین کرد؛ یعنی من الذین یضیفون أنفسهم إلى الله تعالی فی نصری و یا من جندی مؤجهاً إلى نصره الله (بیضاوی، ۱۴۲۱، ج: ۱؛ ۲۶۳، ج: ۳؛ ۴۰۳؛ آلوسی، ۱۴۲۶، ج: ۱۴: ۳۸۱).

زمخشری، معتقد است جواب سؤال که در آیه ذکر شده است، عبارت سؤال را تبیین می‌کند. در حقیقت جواب، در آیه قرینه‌ای برای یافتن مفهوم سوال است. ﴿نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ﴾، جواب است و آنچه با آن مطابقت معنایی دارد، این است: من جندی متوجهها إلى نصره الله، پس معنی ﴿نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ﴾، نحن الذین ینصرون الله و معنی مَنْ أَنْصَارِي، من

الأنصار الذين يختصون بي ويكونون معي في نصره الله و صحيح نیست چنین معنا کنیم: من ينصرني مع الله، زیرا با جواب مطابقت ندارد (زمخشری، ۱۴۲۳: ۱۱۰۴). إلی الله، متعلق به أَنْصَارِي است که معنای ذهاب و سلوک را در نصره، تضمین کرده است. مانند ﴿أَتَى ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي﴾ (الصفات/۹۹) پس تقدیر چنین است: مَنْ أَنْصَارِي ذَاهِبًا إِلَى اللَّهِ (مستفید، ۱۳۹۰: ۱۳۶).

الف- نمر: מִי יְהִי עֹזְרִי לְמַעַן אֶלְלָהּ? (صف/۱۴) מִי יְהִי עֹזְרִי לְאֶלְלָהּ?
(آل عمران/۵۲)

چه کسی به خاطر (به سوی) خدا مرا کمک می‌کند؟

ب- روبین: מִי יְהִי תוֹמְכִי לְאֶלְלָהּ? (صف/۱۴)، (آل عمران/۵۲) چه کسی مرا به سوی خدا پشتیبانی می‌کند؟

ج- رکندورف: מִי יתְיַצֵּב לִי לְהִלָּחֵם לָדֹ? (صف/۱۴) چه کسی مرا در جنگ برای خدا تثبیت می‌کند؟

צַח יתְיַצֵּב לִי בְעֵבוֹר אֱמוּנָת אֱלֹ? (آل عمران/۵۲) مرا خالص برای اعتقاد به خدا تثبیت خواهد کرد؟

د- ریولین: "מִי (יְהִי) בְעֹזְרִי לְאֶל־הֵים"? (صف/۱۴)، (آل عمران/۵۲) چه کسی به سوی خداوند مرا کمک می‌کند؟

ه- گروهی از مترجمین: מִי יְהִי תוֹמְכִי בְדַרְךְ לְאֶל־הֵים? (آل عمران/۵۲) چه کسی مرا در راه به سوی خدا پشتیبانی می‌کند؟ מִי הֵם עֹזְרֵי לְמַעַן אֱלֹ הֵים? (صف/۱۴) چه کسی از آن‌ها مرا به خاطر خدا کمک می‌کند؟

و- عدوی: מִי תוֹמְכִי לְמַעַן אֶלְלָהּ? (آل عمران/۵۲)، (صف/۱۴) چه کسی مرا به خاطر خدا پشتیبانی می‌کند؟

نقد و بررسی ترجمه‌ها:

نمر: לְמַעַן، معنی: به خاطر (שׁוֹשׁוּן، ۱۹۷۹: ۱۴۴۲).

روبین: הַזְמִי לְ، ریشه: חמט، معنی: حمایت و کمک (همان: ۲۸۷۲).

رکندورف: در دو آیه مشابه دو کلمه مختلف را به کار برده است. צא، ریشه: צאח، معنی: خالص و روشن بودن، بی‌غش (همان: ۲۲۱۶). תְּיָצַב، ریشه: יצב، معنی: تثبیت شدن، ایستادن و ماندن (همان: ۹۷۹).

در ترجمه روبین، کلمه לְהַלָּחֵם در ترجمه زائد است؛ زیرا آیه به جنگ اشاره ندارد. ترجمه رکندورف نیز، دارای عبارت اضافه است. לְהַלָּחֵם همراه لام، כּ، אִתּ، به معنی «جنگیدن با» (حییم، ۱۳۴۴: ۲۲۶) و همراهی לְ با آن به معنی «جنگیدن برای»، می‌باشد. ترجمه گروهی در آل‌عمران/۵۲، از سایر ترجمه‌ها که شبیه هم و ناقصند، بهتر است. ترجمه مناسب با استفاده از הַמְטָרָה (هدف) (شوشان، ۱۹۷۹: ۱۳۲۰) برای تبیین معنا، می‌تواند چنین باشد:

מִי הַחֲבִירִים שְׂלִי וְהַמְטָרָה שְׂלִי הִיא אֶלֶּהֶם וְאַנִּי הַזֶּלֶךְ אֵלֶיךָ؟

چه کسانی یاران من هستند در حالی که هدفم خداوند است و به نزد او می‌روم؟

نمودار ۴-۶

۷- ﴿وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ

مُسْتَهْزِئُونَ﴾ (بقره/۱۴)

خلاً، اکثراً با حرف باء، متعدی می‌شود و زمانی که با «إلی»، متعدی می‌شود، متضمن معنی صَرَف و یا ذهب است، والمعنی: صَرَفُوا خَلَاهُمْ إلی شیاطینهم، یا ذهبوا وانصرفوا فیکون (حلبی، ۱۴۰۶، ج ۱: ۱۴۵؛ ابن عطیه، ۱۴۳۶، ج ۱: ۲۹۸). تفاسیر متعددی، تعدی ﴿خَلَّوْا﴾ را به معنی «إنفردت معه» آورده‌اند و در واقع تضمین «إنفرد» در ﴿خَلَّوْا﴾ را بیان کرده‌اند (زمخشری، ۱۴۲۳: ۴۸؛ آلوسی، ۱۴۲۶، ج ۱: ۲۳۱؛ بیضاوی، ۱۴۲۱، ج ۱: ۵۰). قول ضعیفی نیز تضمین را در حرف، شایسته دانسته و «إلی» را به معنی «مع» آورده است (ابوحیان، ۱۴۲۲، ج ۱: ۲۰۱؛ طبرسی، ۱۴۳۱، ج ۱: ۱۳۳).

ترجمه‌های عبری:

الف - نمــــ: וְכִי יִפְגְּשׁוּ אֶת הַמְּאֻמְיָנִים יֹאמְרוּ "מֵאֻמְיָנִים אָנּוּ" וּבְפֶרְדָּם עִם הַשְׂטָנִים שְׁלָהֶם יֹאמְרוּ، و چون با مؤمنان ملاقات می‌کنند، می‌گویند "ما ایمان داریم" و هنگام جداشدن از آن‌ها، با شیطان‌هایشان می‌گویند...

ب - روبيــــین: בְּפִגְשָׁם אֶת הַמְּאֻמְיָנִים، יִגִּידוּ، מֵאֻמְיָנִים אָנּוּ. וְאוֹלָם בְּהִתְיַחֵדָם עִם מַרְעִיָּהֶם בְּיַי הַשְׁטָן. יִגִּידוּ، در ملاقات با مؤمنان می‌گویند، ما ایمان داریم و اما هنگام خلوت کردن با همتایان شیطانی خود می‌گویند...

ج - رکندورف: אִם יִקְרָאוּ אֶל הַמְּאֻמְיָנִים، יֹאמְרוּ: אֲנַחְנוּ מֵאֻמְיָנִים، וְאִם יִנְעֲדוּ אֶל עֵדוּת פְּרִיצִיָּהֶם، יֹאמְרוּ، در ملاقات با مؤمنان می‌گویند، ما ایمان داریم و اما هنگام دورهم جمع شدن با جماعت شریر خود می‌گویند...

د - ریــــولین: וְכִי יִפְגְּשׁוּ אֶת הַמְּאֻמְיָנִים יֹאמְרוּ: מֵאֻמְיָנִים אָנַחְנוּ וּבְפֶרְדָּם עִם שְׂטָנֵיהֶם וְאֹמְרוּ، و چون مؤمنان را ملاقات کنند، گویند: ما ایمان آورندگانیم و هنگام جداشدن از آن‌ها، با شیطان‌هایشان می‌گویند...

ه - گروهی از مترجمین: וְכִי יִפְגְּשׁוּ פּוֹגְשִׁים אֶת אֵלֶּה אֲנֶשֶׁר הֵאֻמְיָנוּ הֵם אוֹמְרִים לָהֶם מֵאֻמְיָנִים אָנּוּ، אַךְ בְּהִתְיַחֵדָם עִם שְׂטָנֵיהֶם، و زمانی که مؤمنان را ملاقات می‌کنند به آن‌ها می‌گویند ما ایمان داریم، اما در مذاکرات خصوصی با شیاطینشان...

و- عــــدوی: **وَأَمَّا فِرْعَوْنُ فَلَمَّا كَانَتْ آيَاتُ اللَّهِ تَنْزِيلًا لِقَوْمِهِمْ قَامَ مُخَوِّعًا أَوْ يَسْتَفْهِمًا** "وَأَمَّا فِرْعَوْنُ!"
مَتِيحًا لِقَوْمِهِمْ لَمَّا كَانَتْ آيَاتُ اللَّهِ تَنْزِيلًا لِقَوْمِهِمْ، و اگر ملاقات کنند کسانی را که ایمان آورده‌اند، گویند: "ایمان آوردیم!" و اگر با شیطان‌هایشان خلوت کنند...

نقد و بررسی ترجمه‌ها:

نمر: برای رساندن معنی "برمی‌گردند در حالی که با آنان خلوت کرده‌اند"، از عبارت **وَأَمَّا فِرْعَوْنُ** استفاده کرده است. ریشه: **فَرَع**، معنی: دور شدن و جداشدن (شوشن، ۱۹۷۹: ۲۱۳۷).
پیدایش ۹/۱۳: **وَأَمَّا فِرْعَوْنُ فَلَمَّا كَانَتْ آيَاتُ اللَّهِ تَنْزِيلًا لِقَوْمِهِمْ قَامَ مُخَوِّعًا أَوْ يَسْتَفْهِمًا** از من جدا شو اگر به جانب چپ روی من به راست خواهم رفت، و سموئیل دوم ۲۳/۱: **وَأَمَّا فِرْعَوْنُ** و در مرگشان از یکدیگر جدا نشدند.

روبین: **وَأَمَّا فِرْعَوْنُ**، ریشه: **فَرَع**، معنی: خلوت کردن با یک یا چند نفر دیگر و **وَأَمَّا فِرْعَوْنُ**:
با دیگران خلوت نمود (همان: ۹۵۳).

رکندورف: **وَأَمَّا فِرْعَوْنُ**، ریشه: **فَرَع**، معنی: دورهم جمع شدن، قرار ملاقات داشتن (همان: ص ۹۷۰؛ حییم، ۱۹۶۶: ۱۸۹).

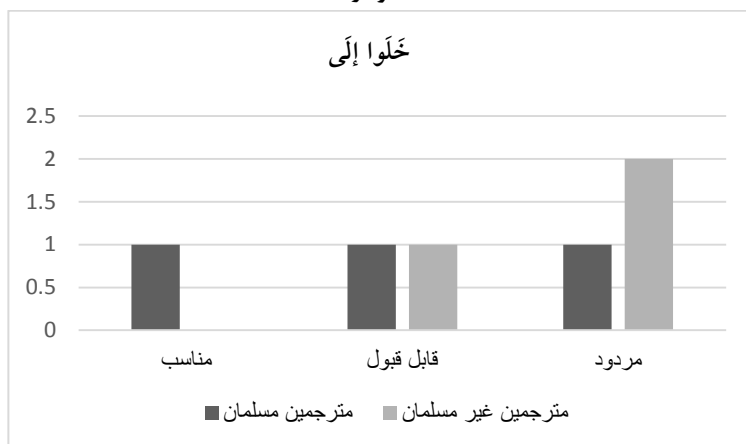
گروهی از مترجمین: **وَأَمَّا فِرْعَوْنُ** در خلوت مذاکره کردن (حییم، ۱۹۶۶: ۱۸۵).

نمر و ریولین، با ترجمه‌ای مشابه رکندورف، به خلوت کردن اشاره‌ای ندارند. روبین، گروهی و عدوی، بدون لحاظ تضمین به خلوت گزیدن اشاره دارند. ترجمه گروهی اگرچه کامل نیست، اما از دیگر ترجمه‌ها رساتر است.

معنای تضمین شده در **﴿خَلَوْا إِلَيَّ﴾**، "برگشتن به سوی"، در این ترجمه‌ها لحاظ نشده است. به کارگرفتن واژه **قَامَ** به معنی بازگشتن (شوشان، ۱۹۷۹: ۷۴۲)، تضمین در فعل را به درستی تبیین می‌کند. بنابراین ترجمه مناسب چنین است:

وَأَمَّا فِرْعَوْنُ فَلَمَّا كَانَتْ آيَاتُ اللَّهِ تَنْزِيلًا لِقَوْمِهِمْ قَامَ مُخَوِّعًا أَوْ يَسْتَفْهِمًا، در حالی که از دیگران کناره می‌گیرند به سوی شیطان‌هایشان بازمی‌گردند.

نمودار ۴-۷

۸- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِّن دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُؤًا مَا عَيْتُمْ قَدْ بَدَتِ
الْبُعْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ﴾
(آل عمران/۱۱۸)

﴿لَا يَأْلُونَكُمْ﴾ متعدی، بنفسه به یک مفعول و به معنی کوتاهی نکردن، بلکه تلاش برای محقق شدن امری است (ابن عطیه، ۱۴۳۶، ج ۲: ۵۷۲) و در اصل الألو، یعنی التقصیر و در این آیه معنای منع در آن تضمین شده است (آلوسی، ۱۴۲۶، ج ۲: ۳۵۲؛ زمخشری، ۱۴۲۳: ۱۹۱؛ حلبی، ۱۴۰۶، ج ۳: ۳۳۳). بیضاوی، علاوه بر منع معنی نقص را برای تضمین پیشنهاد داده است (بیضاوی، ۱۴۲۱، ج ۲: ۳۵). خبال، فساد است که موجب اضطراب و بیماری است مثل جنون و آنچه به طور جدی در تعقل تأثیر می‌گذارد (راغب، ۱۳۷۶: ۱۴۳).

مفسران، در اصل معنای الألو (التقصیر)، اتفاق نظر دارند؛ اما در معنای تضمین شده، دو نظر وجود دارد، منع یا نقص. آیه، با تضمین «منع» چنین معنا می‌دهد که کفار از رسیدن هیچ‌گونه آسیب به مؤمنان منع نمی‌کنند، این اگرچه خوب نیست، اما قابل تحمل است؛ زیرا نشان می‌دهد آن‌ها، نه با مؤمنانند و نه ضد ایشان. اما تضمین «نقص»، نهایت دشمنی آن‌ها با مؤمنان را بیان می‌نماید و با مقصود آیه سازگارتر است:

آن‌ها در حالی که نهایت تلاش خود را به کار می‌گیرند از رساندن هیچ‌گونه آسیب و آفتی به شما کوتاهی نمی‌کنند.

ترجمه‌های عبری:

الف - نمر: הוֹי הַמְּאַמְיִנִים! אֵל תִּקְחוּ לְכֶם כְּאִנְשֵׁי שְׁלוֹמֶם אֵת אֱלֹהֵי שְׁלֹא מְבִינֵיכֶם, כִּי לֹא יִחְסְכוּ מֵאַמְץ לְגֵרוֹם לְכֶם צְרוּת מִמְּשֻׁכּוֹת. הֵם תְּמִיד מְקִיִּים שֶׁתִּסְבְּלוּ, אֵי מוֹמְנָן, אֵז אִנְסָן־הָאֵי כִּי אֵז שְׁמָא נִיסְתְּנָד דּוּסְת נְגִירֵד; זֵירָא אַן־הָ אֵז הֵיִךְ תִּלְאִשֵׁי בֵּה מַנְזּוֹר אֵיבְאָד מְשֻׁכֵל בֵּה טוֹר גְּסֻטְרֵדֵד בְּרָאֵי שְׁמָא, כּוֹתָהֵי נִמִּי כְּנֻנְד.

ب - روبین: הוֹי הַמְּאַמְיִנִים, אֵל תִּקְחוּ לְכֶם יְדִידֵי נְפֶשׁ שְׁלֹא מְבִינֵיכֶם, כִּי לֹא יִחְסְכוּ כָּל מֵאַמְץ לַחֲבֵל בְּכֶם. הֵם שְׂמִיחִים בְּמַצִּיּוֹקֵתְכֶם, אֵי מוֹמְנָן דּוּסְת סְמִימֵי אֵז גַּיְרָא خּוּדְתָן נְגִירֵד; זֵירָא אַן־הָ אֵז הֵיִךְ תִּלְאִשֵׁי בְּרָאֵי خְרָב־כָּרֵי דֵר שְׁמָא כּוֹתָהֵי נִמִּי כְּנֻנְד. אַן־הָ אֵז נָרְאִחְתִּי שְׁמָא خּוּשְׁחַלְנְד.

ج - ركنـدورف: ("קי") אַתֶּם הַמְּאַמְיִנִים! אֵל תִּתְרוּעָעוּ אֵל אִנְשֵׁי דַת אַחֲרֵת, לֹא יִשׁוּבוּ מִיְהִדִּיחַ אַתְּכֶם, וְלֹא יְדָרְשׁוּ כִּי אַם אֵת רַעֲתְכֶם, שְׁמָא מוֹמְנָן! בֵּה סוּי פִירוּאן דֵינָן דֵּיגֵר אֵז הֵם גְּסִיחְתֵּה נְשׁוּיֵד, אַן־הָ אֵז תַּחְרִיב שְׁמָא בֵרְנֻחֻהֵנְד גְּשֵׁת וּ בְּרָאֵי שְׁמָא כֵז שֵׁר, טִלְב נִמִּי כְּנֻנְד.

د - ریولین: אֵל תִּקְחוּ לְכֶם מְתִי-סוּד מְזוּלְתְכֶם. לֹא יִרְפוּ מִחֲבֵל בְּכֶם. יְבָקְשׁוּ אִנְשֵׁר תְּבוּאָ עֲלֵיכֶם רַעָה גְדוֹלָה, בְּרָאֵי خּוּד דּוּסְת סְמִימֵי הֵמְרָאז אֵז גַּיְרָא خּוּדְתָן נְגִירֵד. אַן־הָ אֵז خְרָב־כָּרֵי דֵרְבָּרֵה שְׁמָא כּוֹתָהֵי נְخוֹהֵנְד כְּרֵד. אַן־הָ خּוֹוֶהָן אִמְדֵן בְּדֵי־הָי בֵזְרֵג בֵר שְׁמָא הֵסְתְּנָד.

ه - گروهی از مترجمین: אֵל תִּקְחוּ לְכֶם יְדִידִים מְקוֹרְבִים שְׂאֵינֵם מְקַרְבְּכֶם (כּוֹפְרִים), כִּי אֵינֵם מְרַפִּים לְגֵרוֹם לְכֶם צְרוּת מִמְּשֻׁכּוֹת. הֵם תְּמִיד מְקוּיִים שֶׁתִּסְבְּלוּ, בְּרָאֵי خּוּד, דּוּסְתָן נְזִדִּיכֵי כִּי אֵז מֵיָאן خּוּדְתָן נִיסְתְּנָד (כָּפְרָאן), נְגִירֵד; זֵירָא אֵז אֵיבְאָד כְּרֵדֵן

فجایع دائمی برای شما کوتاهی نمی‌کنند. آن‌ها همیشه امید دارند که شما رنج و عذاب بکشید.

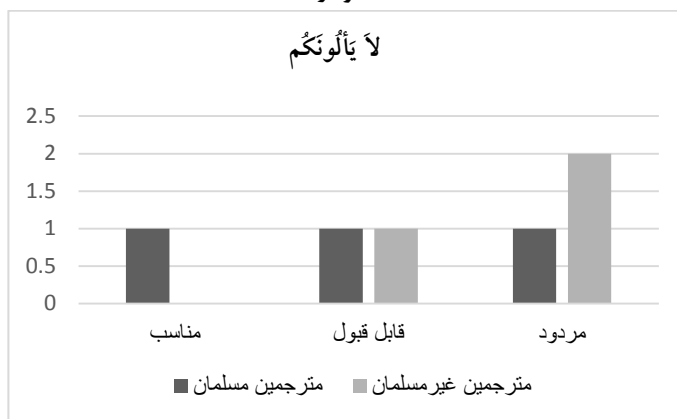
و- **عدوی**: **أَلْ تَقْوَى لَكُمْ مَكْرُوبِينَ مَزُولًا تَقْدِيرًا! أَيُّكُمْ حُوسِبُكُمْ**، برای خود نزدیکانی غیر خودتان نگیرید! آن‌ها از خراب‌کاری درباره شما کوتاهی نمی‌کنند.
نقد و بررسی ترجمه‌ها:

رکندورف: **הַתְּרַוּלָה**، ریشه: **רלל**، معنی: گسیختن و شکستگی (**שׁוּבָה**، ۱۹۷۹: ۲۵۴۴).
אֲנִי، مردمی از ادیان دیگر (همان: ۸۲) که آیه چنین ممیزی را ذکر نمی‌کند. در زمان نزول پیروان ادیان دیگر همان اهل کتاب بودند اما آیه به هر آئینی جز اسلام اشاره دارد.
ریولین: **מִתֵּי-דֹס**: افراد نزدیک و مورد اطمینان (همان: ۱۷۷۰). **מִחֲבֵל**: خراب‌کاری، بدخواهی (همان: ۱۲۸۶).

گروهی از مترجمین: **לְרֹאם**، ریشه: **לר**، معنی: فاجعه (همان: ۲۲۶۹). **לְרֹאם**، ریشه: **ר**، معنی: سبب شدن، ایجاد کردن (همان: ۳۷۵). **מִמְשָׁכֹת**، ریشه: **מש**، معنی: مدت زمانی طولانی، لاینقطع (همان: ۱۳۸۳).

روبین، با افزودن کلمه **יָפֵן** معنای بطانۀ به درستی انتقال داده، اما در مورد رعایت تضمین مانند ریولین و عدوی ترجمه‌ای ناقص است. ترجمه رکندورف، دارای اضافات است و علاوه بر این که مترجم در انتخاب لغات هم‌معنی دچار سردرگمی گشته، تضمین را نیز رعایت نکرده و در مجموع ترجمه آیه به درستی صورت نگرفته است. ترجمه گروهی، با وجود تفصیل بیش‌تر در ترجمه در ارائه معنی کامل موفق نبوده است. نمر، با رعایت تضمین مفهومی درست و مناسب از آیه منتقل کرده است.

نمودار ۴-۸

۵- نتیجه گیری

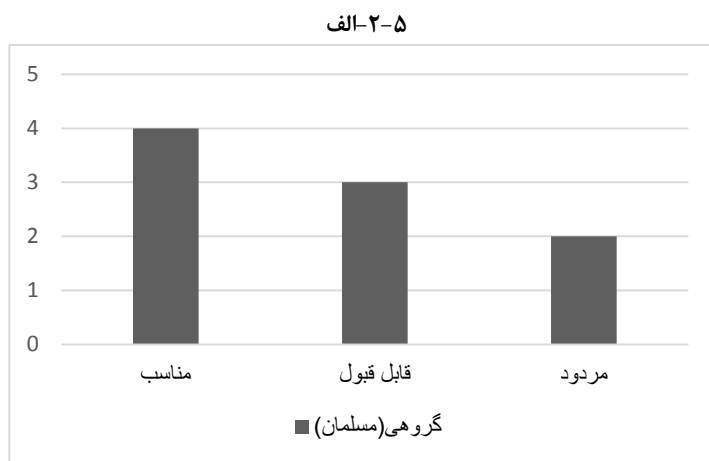
دسته بندی نتایج حاصل از این تحقیق، چنین است:

- ۱- مترجمین قرآن کریم به زبان عبری در انتقال اسلوب تضمین در ترجمه‌های خود چندان موفق نبوده و سعی کافی را در انتقال کامل مفاهیم مبذول نداشته‌اند.
- ۲- برخی اشتباهات و مبهمات حاصل از ترجمه قرآن کریم به زبان عبری، حاکی از بی‌اطلاعی مترجمان از فرهنگ مسلمانان در زمان نزول قرآن کریم است که موجب می‌شود کلمات نادرستی را در ترجمه به زبان مقصد جایگزین نمایند. انتخاب کلمات نادرست که گاهی حاکی از عدم تسلط کافی مترجم به زبان مبدأ یا مقصد نیز هست، موجب نارسایی ترجمه و اعوجاج در مفهوم آیات خواهد شد. برای مثال، انتخاب **ظَاهِرٌ سِيْمَا** (ظاهر، سیما) به جای گریبان و سینه و **رَبِّ الْعَالَمَاتِ** (روبند) به جای روسری بزرگ، در آیه **﴿وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ﴾**، مفهوم درستی را منتقل نمی‌کند.
- ۳- مقدمه برخی از ترجمه‌ها، حاکی از پیش ذهنیتی منفی درباره تعلیمات قرآن کریم بوده که ظاهراً در روند ترجمه بی‌تأثیر نبوده است.
- ۴- بر اساس نمودار ۵-۱، مترجمان مسلمان در ترجمه تضمین موفق‌تر از غیرمسلمانان بوده‌اند؛ اما در ترجمه آنان توجه به این نکته که عدم رعایت تضمین گاهی بر مبانی اعتقادی

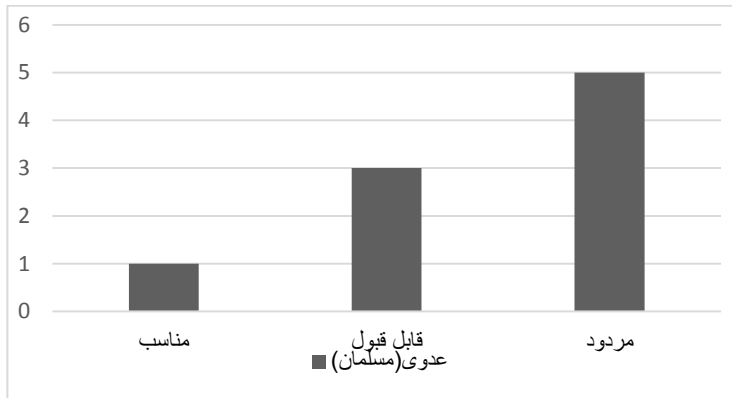
و احکام فقهی خدشه وارد می‌کند، مغفول مانده و برتری قابل توجهی نسبت به ترجمه غیرمسلمانان در این عرصه کسب نکرده‌اند.

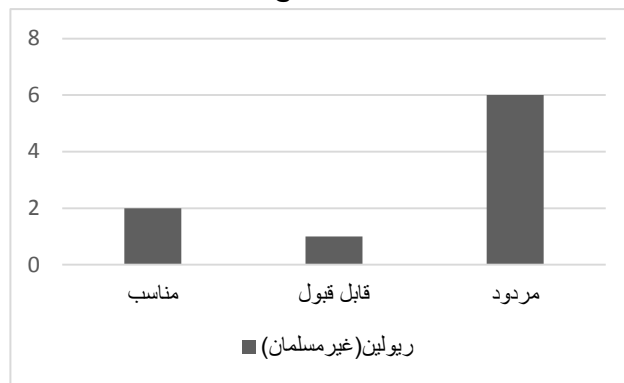
نمودارهای ۵-۲، نشان می‌دهند، موفق‌ترین مترجم در ترجمه تضمین، مترجمان گروه هندی هستند. عدوی، در رده دوم، ریولین، در رده سوم، نمر، رکندورف و روبین در رده چهارم قرار گرفته‌اند.

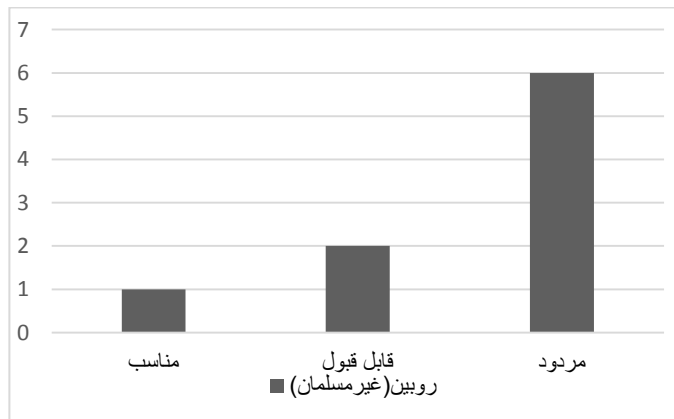
۵-۲-ب

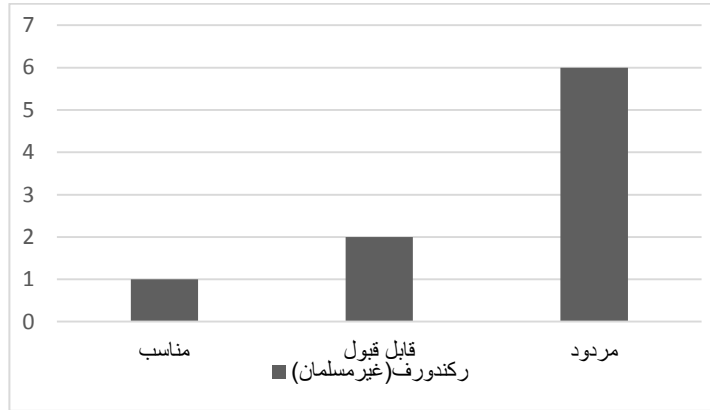
۵-۲-ج

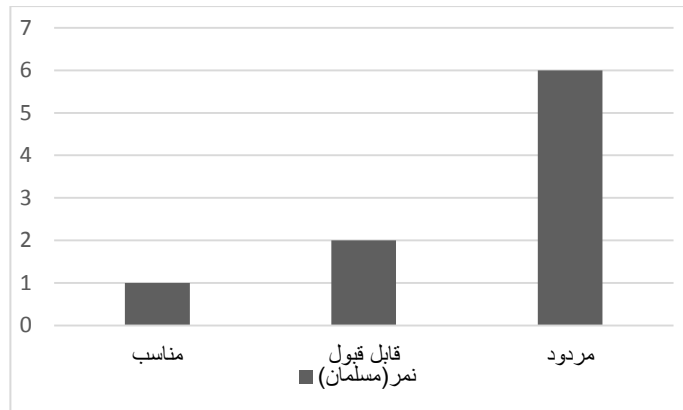
۵-۲-د

۵-۲-۵

نمودار ۵-۲-۵ و

۶- منابع

قرآن کریم

۱- کتاب مقدس

۲- آلوسی، شهاب الدین، روح المعانی، تحقیق: سید ابراهیم عمران، القاهرة: دارالحدیث، (۱۴۲۶ق).

۳- ابن اثیر، ضیاء الدین، الجامع الکبیر، محقق: مصطفی جواد، بی مک: مطبعة المجمع العلمی، (۱۳۷۵ق).

۴- ابن عاشور، محمد، التحریر والتنویر، تونس: دار سحنون للنشر والتوزیع، (بی تا).

سنجش انتقادی نحوه مواجهه مترجمان با تضمین‌های نحوی در قرآن رویا عرب‌علیدوستی و همکاران

۵- ابن عطیه، ابو محمد، المحرر الوجیز، تحقیق: مجموعة من الباحثین، ط ۱، قطر: وزارت اوقاف، (۴۳۶ق).

۶- ابن قتیبه الدینوری، تأویل مشکل القرآن، تحقیق: ابراهیم شمس الدین، ط ۱، بیروت: دارالکتب العلمیه، (۴۲۳ق).

۷- ابن منظور، محمد، لسان العرب، بیروت: دار بیروت، (۱۹۶۸م).

۸- ابن هشام، عبدالله، مغنی اللیب عن کتب الاغاریب، تحقیق: مازن المبارک، ط ۱، قم: نشر امیر، (۱۳۶۸ش).

۹- ابو حیان الأندلسی، محمد، البحر المحیط، تحقیق: عادل احمد عبدالموجود، ط ۱، بیروت: دارالکتب العلمیه، (۴۲۲ق).

۱۰- ازهری، ابو منصور، تهذیب اللغة، محقق: هارون عبدالسلام، بی مک: بی نا، (بی تا).

۱۱- استاد ولی، حسین، «درباره تضمین و نقش آن در ترجمه قرآن کریم»، بینات، شماره ۸، صص ۱۴۳-۱۴۷، (۱۳۷۴ش).

۱۲- اصفهانی، ابو مسلم محمد بن بحر، جامع التأویل، الطبعة الاولى، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، (۱۳۸۸ش).

۱۳- باقر، علیرضا، «تضمین بیانی و کاربرد بلاغی آن در قرآن»، صحیفه مبین، شماره ۴۱، صص ۲۲-۳۷، (۱۳۸۶ش).

۱۴- بیضاوی، ابو سعید، انوار التنزیل، تحقیق: محمد صبحی حسن خلاق، الطبعة الاولى، دمشق: دار الرشید، (۴۲۱ق).

۱۵- تفتازانی، سعدالدین، مختصر المعانی، الطبعة الثامنة، قم: دارالفکر، (۱۳۸۲ش).

۱۶- جوهری، اسماعیل، الصحاح تاج اللغة، تحقیق: احمد عطار، ط ۴، بیروت: دارالعلم الملايين، (۱۹۹۰م).

۱۷- حاجی خانی، علی و پاشائی، توحید، «روش شناسی ترجمه تضمین نحوی در برخی ترجمه‌های معاصر»، مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی، شماره ۳۰، صص ۱۳۵-۱۵۴، (۱۳۹۴ش).

۱۸- حسن، عباس، النحو الوافی، چاپ سوم، قم: ناصر خسرو، (بی تا).

- ۱۹- حییم، سلیمان، فرهنگ عبری-فارسی، اسرائیل: بی نا، (۱۳۴۴ش).
- ۲۰- حلبی، سمین، درالمصون، تحقیق: احمد محمد الخراطه، الطبعة الاولى، بی مک: دارالقلم، (۱۴۰۶ق).
- ۲۱- دوست بامری، سهیلا و خاکپور، «نقش تضمین در ترجمه و تفسیر قرآن کریم»، کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی قم، (۱۳۹۳ش).
http://www.civilica.com/Paper-ICCRT01-ICCRT01_0549.html
- ۲۲- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، معجم مفردات الفاظ قرآن، الطبعة الثانية، تهران: مرتضوی، (۱۳۷۶ش).
- ۲۳- رمانی، ابوالحسن، النکت فی إعجاز القرآن، ترجمه: منصور پهلوان، تهران: انتشارات نبأ، (۱۳۸۲ش).
- ۲۴- زاهدی فر، سیفعلی و موسوی شجری، آمنه، «کارکرد تضمین افعال در تفسیر آیات قرآن کریم با تأکید بر آراء ابن عاشور»، فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات تفسیری، ش ۲۶، صص ۹۹-۱۱۶، (۱۳۹۵ش).
- ۲۵- زرکشی، بدرالدین، البرهان فی علوم القرآن، تحقیق: محمد ابوالفضل، بیروت: دارالجیل، (۱۴۰۸ق).
- ۲۶- زمخشری، جارالله، اساس البلاغه، تحقیق: محمود عبدالرحیم، بی مک: سازمان تبلیغات اسلامی، (بی تا).
- ۲۷- -----، الکشاف، تحقیق: خلیل مأمون شیخا، الطبعة الاولى، بیروت: دارالمعرفة، (۱۴۲۳ق).
- ۲۸- شریف مرتضی، تنزیه الأنبياء، مصحح: فاطمه قاضی، تهران: مدرسه عالی شهید مطهری، (۱۳۸۰ش).
- ۲۹- سیوطی، جلال الدین، الاتقان، ترجمه: سید مهدی حائری قزوینی، چاپ ۲، تهران: انتشارات امیر کبیر، (۱۳۸۲ش).
- ۳۰- صبان، محمد، حاشیه الصبان علی شرح الاشمونی، محقق: عبدالحمید هنداوای، بیروت: المكتبة العصرية، (بی تا).

سنجش انتقادی نحوه مواجهه مترجمان با تضمین های نحوی در قرآن رویا عرب علی دوستی و همکاران

۳۱- طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، الطبعة الخامسة، قم: جامعه مدرسین، (۱۴۱۷ق).

۳۲- طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، تحقیق: حامد القدوی الاردستانی، الطبعة الاولى، قم: المكتبة المرتضوية، (۱۴۳۱ق).

۳۳- عکبری، ابوالقاء، املاء ما من به الرحمن، تحقیق: عوض ابراهیم عطوه، الطبعة الثانية، تهران: مكتبة الصادق للمطبوعات، (۱۳۶۱ش).

۳۴- عوض، سامی و مطره جی، یاسر محمد، «أثر تعدد الآراء النحوية فی تفسیر الآيات القرآنية»، جامعة تشرين للدراسات و البحوث العلمية - سلسلة الآداب والعلوم الإنسانية، العدد ۱، ص ۶۳- ۸۶، (۲۰۰۷م).

۳۵- فتحی زیدان، عبدالجبار، «التضمین فی القرآن الکریم قراءة جديدة ودراسة تطبيقية»، ابحاث كلية التربية الأساسية، العدد ۴، صص ۲۶۳-۳۰۴، (۲۰۱۲م).

۳۶- رازی، فخرالدین، مفاتیح الغیب، تحقیق: سیدعمران، قاهرة: دارالحديث، (۱۴۳۳ق).

۳۷- فراهیدی، خلیل، کتاب العین، تحقیق: مهدی مخزومی، الطبعة الثانية، بی مک: دارالهجرة، (۱۴۱۰ق).

۳۸- لطیفی، عمر، «التضمین أو نیابة حرف مکان آخر»، مجلة الازهر، العدد ۲۱۸، صص ۴۰۵- ۴۱۰، (۱۳۸۲ق).

۳۹- مستفید، حمیدرضا، اجزاء ۲۶ تا ۳۰ قرآن کریم، چاپ اول، قم: مرکز طبع و نشر قرآن، (۱۳۹۰ش).

۴۰- النیسابوری الحیری، اسماعیل، وجوه القرآن، تحقیق: فضل الرحمن الافغانی، بی مک: جامعة ام القراء، (۱۴۰۴ق).

عبری

۴۱- מעדידה מאירדה להצליח בעברית، ישראל: בי נא، (۲۰۰۷م).

۴۲- נמר (neme□) (نمر)، اسعد (اسعد)، تרגوم מובני הקוראן המפואר לעברית المدينة النبوية: مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف، (۱۴۴۰ق).

۴۳- עדוי (jdva□) (عدوی)، סובחי עלוי (صبحی علی)، הקוראן בלשון עמך، © כל הזכויות שמורות מרכז "בינאת"، (۲۰۱۵م).

دوفصلنامه مطالعات ترجمه قرآن و حدیث _____ دوره ۶، شماره ۱۱، بهار و تابستان ۱۳۹۸

۴۴- رובین (njvb□) (روبی—ین)، اوری (اوری)، הקוראן، ישראל: אוהיברסיטת תל אביב، ההוצאה לאור، (۲۰۰۵م).

۴۵- ریبلین (njulj□) (ریولین)، یوسف (یوسف)، אלקראן، © مוגش ברשות פרסום פרטי מהדורת מקור: دیر، (۱۹۸۷م).

۴۶- رکندورف (f□ekendo□) (رکندورف)، הרמן (هرم—ان)، הקוראן او המקרא، <https://benyehuda.org/reck>، ۱۳۹۸/۴/۱۷.

۴۷- شوشن، ابن، המלון הקדש، copyright , 1979, kiryalh Stepher.

۴۸- گروهی از مترجمین، הקוראן، چاپ اول، دهلی نو: GoodWord Books، (۲۰۱۹م).

انگلیسی

49- Modern Hebrew, ©1991,1994,2005 Lewis Glinert.